

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Podpora osob s tělesným postižením v přechodu ze školy na trh práce
Support for people with physical disabilities in the transition from school
to the labour market

Bc. Veronika Wodere

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Vanda Hájková, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: N SPPG 2

Odevzdáním této diplomové práce na téma Podpora osob s tělesným postižením v přechodu ze školy na trh práce potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14.4.2024

Ráda bych zde poděkovala vedoucí práce doc. PaedDr. Vandě Hájkové, Ph.D. za její odborné vedení, vstřícný přístup, podnětné připomínky a rady, které mi byly velkou oporou během psaní této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se ochotně zúčastnili výzkumu. Nakonec bych chtěla vyjádřit velké díky mé rodině za podporu.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá tématem přechodu osob s tělesným postižením ze školního prostředí do pracovního života. Práce se dělí na teoretickou a praktickou část. Teoretická část představuje klíčová témata související s přechodem osob s tělesným postižením ze školy na trh práce, jako je podpora v oblasti vzdělávání, pracovního uplatnění a samostatného života, tranzitní programy, volba zaměstnání a možnosti pracovního uplatnění. Pro praktickou část byl zvolen kvalitativní výzkum, který zkoumá za pomoci nestrukturovaného narativního rozhovoru průběh přechodu mezi školou a pracovním uplatněním u osob s těžším tělesným postižením, které již mají pracovní zkušenosti. Zjištěno bylo, že sociální opora od přátel hraje klíčovou roli při hledání zaměstnání. Respondenti měli omezený výběr středních škol, často volili obory maturitní, aby mohli pokračovat ve studiu na vysoké škole, ale zároveň vybírali obor podle školy, od které požadovali, aby byla bezbariérová a měla zkušenosti s výukou žáků s tělesným postižením. Motivací k hledání zaměstnání byly převážně finanční důvody a touha být prospěšný pro trh práce, zároveň respondenti nechtěli trávit všechny čas neproduktivně doma. Žádný z respondentů nevyužil tranzitní program ani jiné služby, které se primárně věnují přípravě na přechod na trh práce, avšak všem se nakonec podařilo najít zaměstnání, které jim vyhovuje. Tranzitní programy by mohly zjednodušit proces hledání zaměstnání, ale výzkum ukázal, že není nezbytné je absolvovat pro úspěšný přechod na trh práce u osob s tělesným postižením.

KLÍČOVÁ SLOVA

tělesné postižení, přechod, školní prostředí, pracovní uplatnění, trh práce

ABSTRACT

This thesis focuses on the topic of the transition of people with disabilities from the school environment to working life. The thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part presents key topics related to the transition of people with disabilities from school to the labour market, such as support in education, employment and independent living, transition programmes, employment choices and job opportunities. For the practical part, qualitative research was chosen to explore, using unstructured narrative interviews, the transition between school and employment for people with more severe physical disabilities who already have work experience. Social support from friends was found to play a key role in the job search process. Respondents had a limited choice of high schools, often opting for schools with secondary school diplomas in order to continue their studies at university, but at the same time choosing their field of study according to the school they required to be barrier-free and experienced in teaching pupils with disabilities. Motivation to seek employment was mainly financial and the desire to be useful to the labour market, while respondents did not want to spend all their time non-productively at home. None of the respondents used the transition program or other services that are primarily dedicated to preparing them for the transition to the labour market, but all were eventually able to find employment that suited them. Transition programs could simplify the job search process, but research has shown that it is not necessary for people with disabilities to complete them for a successful transition to the labour market.

KEYWORDS

physical disability, transition, school environment, employment, labour market

Obsah

Úvod	6
1 Definiční okruh osob s tělesným postižením.....	7
1.1 Vymezení tělesného postižení	7
1.2 Podpora osob s tělesným postižením ve vzdělávání.....	9
1.3 Podpora osob s tělesným postižením v pracovním uplatnění	15
1.4 Podpora osob s tělesným postižením ve vedení samostatného života.....	17
1.5 Socializace osob s tělesným postižením.....	21
1.6 Ucelená rehabilitace	23
2 Zaměstnávání osob s tělesným postižením.....	29
2.1 Dospívání a vzdělávání.....	30
2.2 Tranzitní programy	34
2.3 Volba zaměstnání	37
2.4 Pracovní uplatnění	41
3 Praktická část.....	48
3.1 Cíle výzkumného šetření, výzkumný vzorek	48
3.2 Metodologie.....	48
3.3 Analýza dat.....	50
3.4 Vlastní šetření.....	51
3.5 Závěry šetření	69
3.6 Odpovědi na výzkumné otázky	71
3.7 Doporučení pro speciálně-pedagogickou praxi	72
Závěr.....	74
Seznam použitých informačních zdrojů	75
Seznam příloh.....	83

Úvod

Tato diplomová práce se věnuje tématu přechodu mezi školou a pracovním životem u osob s tělesným postižením. Vstup na pracovní trh je pro absolventy škol náročný, pokud má takový absolvent navíc ještě tělesné postižení, vstup na pracovní trh může být výrazně ztížen. Zaměstnávání osob s tělesným postižením je stejně jako zaměstnávání osob s jakýmkoliv jiným zdravotním postižením dlouhodobě palčivým tématem. Často se setkáváme s tím, že lidé s tělesným postižením mají potíže nalézt si zaměstnání, neboť mnohdy čelí předsudkům a nedostatečné ochotě zaměstnavatelů tyto osoby zaměstnávat.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. Cílem teoretické části práce je představit hlavní témata, která jsou podstatná pro přechod osob s tělesným postižením ze školy na trh práce. První kapitola se věnuje vymezení okruhu osob s tělesným postižením, dále se tato kapitola zabývá podporou těchto osob ve vzdělávání, v pracovním uplatnění a ve vedení samostatného života, také se věnuje socializaci a ucelené rehabilitaci, která se komplexně věnuje mnoha oblastem včetně sociální a pracovní rehabilitaci. Druhá kapitola se zaměřuje na pracovní uplatnění osob s tělesným postižením, popisuje možnosti vzdělávání od základního po vysokoškolské včetně předprofesní a profesní přípravy, dále se věnuje tranzitním programům, které se zaměřují na přechod mezi školou a trhem práce, tyto programy pomáhají osobám s tělesným postižením s přípravou na vstup a se vstupem na pracovní trh, nakonec se tato kapitola věnuje volbě zaměstnání a možnostem pracovního uplatnění na chráněném i otevřeném trhu práce.

Cílem praktické části bylo zjistit, jak probíhal přechod mezi školou a pracovním trhem u osob s těžším tělesným postižením a co při tomto přechodu pomohlo. Praktická část práce se tedy zaměřuje na průběh přechodu mezi školou a pracovním uplatněním u osob s tělesným postižením, které již mají zkušenosti s pracovním uplatněním. Dále bylo zkoumáno, co konkrétně v přechodu pomohlo a jestli byly využity nějaké služby, které s přechodem na pracovní trh pomáhají. Jako metoda sběru dat byl využitý nestrukturované narativní rozhovory s osobami s těžším tělesným postižením, které momentálně žijí a pracují v Praze.

1 Definiční okruh osob s tělesným postižením

Dle Světové zdravotnické organizace je **zdravotní postižení** přirozenou součástí lidského bytí. Se závažným zdravotním postižením se potýká asi 16 % světové populace. Vzhledem ke stárnutí populace a nepřenosným nemocem, které nás jako lidstvo potkávají, se počet osob se závažným zdravotním postižením zvyšuje. Pro kvalitu života jsou určující mimo samotné postižení také faktory osobnostní a faktory prostředí jako jsou například postoje okolí, sociální podpora, špatná dostupnost dopravy, přístupnost veřejných budov a další. Prostor jako celek, ve kterém se tyto osoby nacházejí, má velký vliv na míru postižení, v prostředí, které je pro daného jedince bariérové se dopady postižení na běžný život výrazně zvyšují oproti prostředí méně bariérovému/bezbariérovému. (World Health Organization, 2023)

1.1 Vymezení tělesného postižení

Společným znakem osob s tělesným postižením je omezení hybnosti, přesto se jedná o velmi rozmanitou skupinu. Míra tělesného postižení může být velmi rozdílná, od téměř nepatrného, až po velmi těžké postižení. (Vítková, 2004)

Novosad (2011) dodává, že tělesné postižení je stav dlouhodobý nebo trvalý, jehož příčiny nelze úplně odstranit, ale ani zásadně zmírnit.

Vítková (2006) rozděluje tělesné postižení na prvotní a druhotné omezení hybnosti. V prvotním omezení hybnosti se jedná o stav, ve kterém je postižena centrální (mozek a mícha) nebo periferní nervová soustava nebo přímo konkrétní část těla (vývojové vady, amputace atd.). V případě druhotných omezení hybnosti je nervová soustava nepostihnuta, ale hybnost je omezena například z důvodu kostních či revmatických onemocnění.

Také dle Michalíka (2011) je tělesné postižení charakteristické omezením, až nemožností pohybu a motorické koordinace způsobených vývojovými vadami, funkčními poruchami na těle, poruchou v centrální či periferní oblasti nervů nebo amputací či deformací.

Vítková (2004, 2006) dodává, že tělesné postižení ovlivňuje psychomotorický vývoj, kognitivní procesy, vnímání, emoce i sociální začlenění.

Vágnerová (2014) na tělesné postižení nahlíží, jako na faktor, který omezuje samostatnost jedince a zabraňuje získávání některých zkušeností a dodává, že oboje je ovlivněno závažností tělesného postižení. Zároveň může být přítomna i psychická zátěž, která může být zapříčiněna často se vyskytujícími deformacemi těla, které jsou s tělesným postižením úzce spjaty.

Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví, MKF (International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF) je klasifikace, která se věnuje zdraví a oblastem, které se zdravím souvisí. Tato klasifikace se věnuje i faktorům prostředí, jelikož lidské životy se neodehrávají v laboratorních podmínkách, nýbrž jsou přímo ovlivňovány prostředím, ve kterém se jedinci pohybují. Klasifikace je využívána jako rámec/standard pro popis a měření zdraví a zdravotního postižení, jednak na úrovni jednotlivce, jednak na úrovni celé populace. MKF byla schválena roku 2001 na valném shromáždění Světové zdravotnické organizace všemi členskými státy. (World Health Organization, 2023)

MKF nedefinuje tělesné (ani jiné) postižení jako takové, ale popisuje tyto komponenty: tělesné funkce, tělesné struktury, aktivity a participace, faktory prostředí. Z těchto komponent, které jsou v klasifikaci velmi podrobně popsány, lze vyvodit popis situace jedince – jeho schopností a omezení v kontextu aktivit, participace a faktorů prostředí. Díky MKF lze tyto informace smysluplně strukturalizovat tak, aby byla patrná jejich provázanost a vše bylo ve snadno přístupné formě. (MKF, 2008)

Dle Vítkové (2019) tato klasifikace chápe postižení jako nadřazený pojem pro níže popsané pojmy. Poškození na úrovni organické, kam spadají tělesné funkce a tělesné struktury, omezení na úrovni individuální, pod které se řadí aktivity a participace a omezení na úrovni společenské, do kterého se řadí participace. Tyto úrovně jsou ve vzájemné interakci, a navíc jsou všechny ovlivňovány faktory prostředí. Zároveň klasifikace považuje postižení za společensky podmíněné.

Dle Švestkové, Angerové a Sládkové (2009) je MKF založena na bio-psycho-sociálním modelu vnímání postižení, respektive disability. Tento model vychází z myšlenky, že znevýhodnění je výsledkem mezi osobou s disabilitou a prostředím, ve kterém žije. Dále

uvádí, že v češtině neexistuje adekvátní překlad pro výraz „disability“ a tak je doposud využíván počeštělý výraz „disabilita“.

Bartoňová a Vítková (2016) zmiňují holistický přístup ke zdraví a nemoci, který odpovídá výše zmíněnému bio-psycho-sociálnímu modelu. Autorky popisují, že holistický přístup chápe postižení či nemoc jako projev nefunkčního vzájemného působení mezi biologickými funkcemi, psychickými funkcemi daného jedince a sociálním prostředím, ve kterém se jedinec nachází. Postižení v rámci holistického přístupu chápeme jako sociálně podmíněné.

Nicméně, pokud bychom se chtěli v této klasifikaci zaměřit primárně na tělesné postižení, tak sedmá kapitola v oblasti **tělesných funkcí** se věnuje funkcím neuromuskulárním a funkcím vztahujícím se k pohybu a sedmá kapitola v oblasti **tělesných struktur** se věnuje strukturám vztahujícím se k pohybu. V části klasifikace zaměřené na podrobnou klasifikaci s definicemi nalezneme popis dvou výše zmíněných oblastí. U osob s tělesným postižením, by byly při posuzování jejich stavu (pravděpodobně) zásadní tyto části klasifikace. (MKF, 2008)

MKF by měla být používána současně i s Mezinárodní klasifikací nemocí (MKN). (MKF, 2008). MKN se zaměřuje na klasifikaci onemocnění, jejich příčin a příznaků. V lékařské dokumentaci se využívají kódy z MKN pro označení převážně nemocí, ale také jiných zdravotí se týkajících stavů. (MKN-10, 2023)

1.2 Podpora osob s tělesným postižením ve vzdělávání

Dle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, článku 24 zaměřeného na oblast vzdělávání jsou státy, které tuto úmluvu podepsaly, povinny uznávat právo na vzdělání u osob se zdravotním postižením na základě rovných příležitostí s ostatními a bez jakékoliv diskriminace. Tyto státy také zajišťují aby: *„Osoby se zdravotním postižením nebyly z důvodu svého postižení vyloučeny ze všeobecné vzdělávací soustavy, a aby děti se zdravotním postižením nebyly z důvodu svého postižení vyloučeny z bezplatného a povinného základního vzdělávání nebo středního vzdělávání.“* (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol, 2011, článek 24). Dále smluvní státy zaručují: *„Přístup k inkluzivnímu, kvalitnímu a bezplatnému základnímu vzdělávání a střednímu*

vzdělávání v místě, kde žijí.“ (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol, 2011, článek 24). Aby bylo žákům se zdravotním postižením zajištěno účinné vzdělávání, jsou smluvními státy poskytovány potřebné individuální úpravy a podpora při vzdělávání. (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol, 2011)

Michalík (2011) tvrdí, že se české školství stále více snaží, aby všichni, včetně osob se zdravotním postižením, měli rovné příležitosti a aby byly odstraňovány bariéry, které mohou bránit v rozvoji každého jedince. Dále dodává, že i přes u nás silně zakotvené speciální školství (odděleného vzdělávání žáků s postižením) se postupně začal rozvíjet model školství, ve kterém jsou žáci s postižením vyučováni v běžných školách společně s žáky bez postižení.

Také dle Čadové (2015) se žáci s tělesným postižením (bez přidruženého těžšího postižení) obvykle vzdělávají ve školách běžného typu. Tělesné postižení ovlivňuje celou žákovu osobnost. Žák může mít problémy s komunikací, se sebeobsluhou, se samostatným pohybem či problémy ve vztazích. Je tedy potřeba využívat vhodné způsoby edukace a nezapomínat nejen na zdravotní, ale i na psychický stav žáka.

Dle Lechty (2010) je cílem vzdělávání žáka s tělesným postižením na základní škole osvojení dovedností v rozsahu jeho možností, rozvoj schopností a pozitivních osobnostních vlastností, rozvoj zájmů. Základní vzdělání mělo přispět ke zlepšení stavu žáka, který by se měl hlavně naučit, jak překonávat obtíže spojené s jeho vlastním postižením.

Základní vzdělávání probíhá na základě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Tento Rámcový vzdělávací program obsahuje část, která se věnuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Podle RVP ZV se zpracovává Školní vzdělávací program (ŠVP), který je následně využit při tvorbě plánu pedagogické podpory (u žáků s podpůrnými opatřeními ve stupni jedna) a individuálního vzdělávacího plánu (u žáků s podpůrnými opatřeními ve stupni dva a vyšší). (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2023)

Žáci s tělesným postižením realizují dle Lechty (2010) stejné edukační cíle jako žáci intaktní – při výuce se vychází z rámcového vzdělávacího programu, respektive školního vzdělávacího programu, avšak je zde na místě výuku individualizovat, podle konkrétních

potřeb žáků. Například tělesná výchova je nahrazována zdravotní tělesnou výchovou nebo může být učivo redukováno v oblastech, které nejsou relevantní ve výuce žáků s tělesným postižením.

Čadová (2015) popisuje některé speciální vzdělávací potřeby žáků s tělesným postižením ve školním prostředí.

- Fyzikální prostředí učeben – nevhodná teplota uvnitř učeben může například u některých žáků s centrální poruchou hybnosti prohlubovat problémy se svalovým napětím. Dalším důležitým faktorem je také větrání a čerstvý vzduch ve třídách, problémem také může být umístění lavice žáka s tělesným postižením v blízkosti oken, například u žáků s (dětskou) mozkovou obrnou může být přítomna porucha světlocitu případně světloplachost). V učebnách by měl být dostatečný prostor pro pohyb žáka na mechanickém nebo elektrickém vozíku.
- Společné učení – žákům s tělesným postižením často pomáhá učení ve dvojici s asistentem pedagoga nebo se spolužákem (kterému takovýto způsob učení také vyhovuje) nebo ve skupině. Zároveň je potřeba ohlídat, aby žák nenavázal silnou vazbu pouze s jednou blízkou osobou.
- Tito žáci mohou mít další potřeby, jako je například preference učení se v určité denní době, potřeba jíst a pít i v době výuky nebo potřeba pohybu a odpočinku.
- Další nutností je zajištění vhodných didaktických pomůcek a v neposlední řadě zajištění bezbariérovosti školy i jejího okolí, a to jak pro žáky pohybující se na vozíku, tak pro žáky, kteří využívají berle a technické vybavení, které žákům dopřeje možnost co největší samostatnosti a nezávislosti na pomoci ostatních.

Vítková (2019) k tomu dodává, že z pohledu úspěšného sociálního začlenění je ideální, školní prostředí uzpůsobit žákovi tak, aby nepotřeboval pomoc druhé osoby nejen ve třídě, ale i v rámci stravování v jídelně, v šatnách či při využívání toalety.

Lechta (2010) dodává, že mimo zajištění bezbariérovosti ve škole a třídě a vhodného vybavení ve třídě, je potřebná spolupráce nejen s rodinou žáka, ale také spolupráce s dalšími subjekty, jako jsou například poradenská zařízení, která se věnují podpoře žáka s tělesným

postižením. Důležité je také, aby měl žák takového učitele, který bude schopen u žáka s tělesným postižením plnit cíle vyučování.

Zámečnicková (2017) považuje shodně za důležité spolupráci s rodiči, školskými poradenskými zařízeními, případně i spolupráci s odborníky, kteří se nevěnují primárně školství.

Poradenská pomoc školského poradenského zařízení (§16a). Školské poradenské zařízení poskytuje poradenskou pomoc zletilému žákovi nebo zákonnému zástupci žáka v případě podání žádosti o takovou pomoc, nebo na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci. Škola může v případě potřeby zákonnému zástupci žáka doporučit návštěvu školního poradenského zařízení. (Zákon č. 561/2004 Sb.).

Žák a jeho zákonný zástupce dostanou jako výsledek poradenské pomoci od školského poradenského zařízení dva dokumenty – zprávu a doporučení. **Doporučení** zároveň dostává i škola či školské zařízení, ve kterém se žák vzdělává. V doporučení jsou uvedeny závěry z vyšetření a podpůrná opatření, která jsou vhodná pro žáka vzhledem ke zjištěným speciálním vzdělávacím potřebám, zároveň jsou v doporučení uvedeny způsoby a pravidla pro využívání podpůrných opatření při vzdělávání žáka. **Zpráva** je určena pouze žákovi a jeho zákonnému zástupci, pokud zákonný zástupce chce, může sám zprávu škole předat. V případě pochybností o správnosti využívání doporučení školou, je možné podat řediteli **žádost o projednání** za přítomnosti zainteresovaného zaměstnance ze školského poradenského zařízení, tato akce se nevylučuje s možností podání podnětu na Českou školní inspekci. (Zákon č. 561/2004 Sb.)

V případě pochybností o správnosti využívání doporučení školou je možné podat řediteli školy žádost o projednání, případně lze požádat o revizi (§16b), kterou provádí Národní pedagogický institut. (Národní pedagogický institut ČR, 2024)

Poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních podrobněji upravuje Vyhláška č. 72/2005 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Školská poradenská zařízení se dělí na dvě podskupiny: pedagogicko-psychologické poradny a **speciálně pedagogická centra**. Žákům s tělesným postižením, ale i s mentálním, sluchovým, řečovým, zrakovým postižením,

či žákům s poruchami autistického spektra a s kombinovaným postižením, je poskytována poradenská pomoc především ve speciálně pedagogických centrech. Speciálně pedagogická centra bývají zaměřena na konkrétní druh zdravotního postižení. Žáci s tělesným postižením tedy využívají ta speciálně pedagogická centra, která se věnují žákům s tělesným postižením, případně žákům s více typy postižení, včetně postižení tělesného. (Vyhláška č. 72/2005 Sb.)

Speciálně pedagogické centrum (SPC) Jedličkova ústavu, které se věnuje převážně žákům s tělesným postižením, na svých webových stránkách zmiňuje, že poskytuje bezplatné poradenské služby žákům, jejich zákonným zástupcům i školám. Jejich činnost je ambulantní – klient přichází do SPC a následně terénní – pracovníci SPC vyjíždí do školy, ve které se klient vzdělává. Mezi standardní činnosti patří například speciálně pedagogická a psychologická diagnostika, určování vhodných podpůrných opatření, profesní a sociální poradenství nebo metodická podpora pro pedagogické pracovníky. (Jedličkův ústav a školy, 2023)

SPC Hurbanova, které se věnuje žákům s mentálním, tělesným postižením a přidruženými vadami, uvádí na webových stránkách podobný výčet, který doplňuje o další standardní činnosti, například o depistáž žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včasnou intervenci, krizovou intervenci nebo půjčování kompenzačních a rehabilitačních pomůcek. (Dětské integrační centrum a mateřská škola s.r.o., 2024)

Dle Zákona č. 561/2004 Sb. je **žák se speciálními vzdělávacími potřebami** takový žák, který potřebuje k naplnění svých vzdělávacích možností či uplatnění svých vzdělávacích práv pomoc v podobě podpůrných opatření. (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Podpůrná opatření definuje školský zákon jako „...nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta.“ (Zákon č. 561/2004 Sb., §16, odstavec 1), Podpůrná opatření poskytuje škola a školské zařízení, žáci mají právo na poskytování podpůrných opatření zdarma. (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2024) popisuje podpůrná opatření jako podporu pro žáky, kteří z nějakého důvodu mají obtíže ve vzdělávání a uvádí, že cílem podpůrných opatření je vyrovnávání vzdělávacích podmínek. Dodává, že je běžné,

že v jedné třídě jsou žáci s různou potřebou podpory ve vzdělávání. Podpůrná opatření tedy pomáhají pedagogovi vzdělávat žáka přesně podle jeho potřeb.

Dle Felcmanové (2019) jsou podpůrná opatření rozdělena do pěti stupňů podle jejich náročnosti (finanční, organizační a pedagogické) a zároveň se podpůrná opatření dají napříč jednotlivými stupni kombinovat. Určení stupně podpůrného opatření by se mělo zakládat na potřebné míře podpory v dané oblasti, pro kterou se podpůrné opatření vybírá.

Bartoňová a Vítková (2016) dodávají, že systém podpůrných opatření si klade za cíl zajistit a naplnit speciální vzdělávací potřeby každého žáka podle míry jeho postižení a znevýhodnění. Bere ale také v úvahu vzdělávací situaci žáka – na žáka a jeho vzdělávací potřeby je pohlíženo komplexně, nejen v ohledu typu a míry jeho postižení, jak tomu bylo dříve.

Mezi podpůrná opatření se dle školského zákona řadí například využití asistenta pedagoga, vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu, úprava organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod výuky, použití kompenzačních pomůcek nebo poskytování vzdělávání ve stavebně či technicky upravených prostorách. (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Podrobné informace vztahující se k poskytování podpůrných opatření se věnuje Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Tato vyhláška obsahuje v první příloze rozsáhlý přehled podpůrných opatření včetně jejich dělení, pravidel pro uplatňování a pravidel pro normovanou finanční náročnost (Vyhláška č. 27/2016 Sb.)

Aby bylo vzdělávání žáků s přiznanými podpůrnými opatřeními úspěšné, je podle Zámečnickové (2017) potřeba při vzdělávání postupovat v souladu s principy individualizace a diferenciací. Aplikovat a využívat všechna podpůrná opatření, která má žák přiznaná, včetně asistenta pedagoga. Dále zmiňuje vedení žáka k takovým dovednostem, které mu pomohou být co nejvíce samostatný a soběstačný.

Bartoňová a Vítková (2016) dodávají, že zásadním aspektem při poskytování podpůrných opatření je včasné poskytování. Například u dětí s tělesným postižením bývají často známy jejich speciální potřeby již před nástupem do mateřské školy.

1.3 Podpora osob tělesným postižením v pracovním uplatnění

Právo na práci pro každého, jakožto jedno ze základních lidských práv, je zakotveno v Listině základních práv Evropské unie nebo v Listině základních práv a svobod České republiky. (FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2024)

Práva osob se zdravotním postižením jsou v České republice ošetřena **Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním postižením**. Tato úmluva neobsahuje nová práva, ale má pomáhat lidem se zdravotním postižením s naplňováním všech lidských práv. Oblasti zaměstnávání se dotýkají například články věnující se těmto oblastem: rovnost a nediskriminace žen se zdravotním postižením, přístupnost, přístup ke spravedlnosti, ochrana před vykořisťováním, násilím a zneužíváním, nezávislý způsob života a zapojení do společnosti. (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol, 2011)

Vstup do pracovního života je dle Procházkové (2015) pro osoby se zdravotním postižením náročný. Potřebují v tomto ohledu podporu. I přes to, že existuje nabídka možností, jak podporovat osoby se zdravotním postižením při vstupu na trh práce, není stále dokonalá a je potřeba ji stále rozvíjet, například v ohledu na rozmanitost cílové skupiny osob s postižením. Jedná se o podporu studentů s postižením při výběru vhodného povolání, ale i o podporu dospělých osob s postižením při hledání, získání a udržení zaměstnání.

Dle Komendové (2009) se Mezinárodní organizace práce (MOP), která spadá pod OSN, věnuje zlepšování pracovních podmínek, a i přes to, že se primárně nevěnuje osobám s postižením, několik jejích dokumentů se touto problematikou zabývá. Jedním z dokumentů je Úmluva o pracovní rehabilitaci a zaměstnávání invalidů – jedná se o právně závazný dokument, který Česká republika, jakožto členský stát OSN, ratifikovala. Úmluva obsahuje základní zásady politiky ohledně pracovní rehabilitace a zaměstnávání osob s postižením. Pracovní rehabilitace by podle této úmluvy měla osobám s postižením pomoci se získáním a udržení zaměstnání, a tím jim umožnit začlenění do společnosti. Komendová (2009) však dodává, že je úmluva relativně stručná a obsahuje jen strohý rámec, kterým by se měly státy řídit, tím pádem není dostačující pro koncept vyrovnávání příležitostí v oblasti zaměstnávání.

Politika zaměstnanosti se dělí na dvě části – pasivní politiku zaměstnanosti, která si klade za cíl zmírnění dopadů nezaměstnanosti a aktivní politiku zaměstnanosti, která má za cíl

pozitivní ovlivňování vývoje na trhu práci a zvyšování zaměstnanosti. (Strategický rámec politiky zaměstnanosti do roku 2030, 2020)

Třetí část Zákona č. 435/2004 Sb. O zaměstnanosti, se věnuje zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Osobám, které jsou dle tohoto zákona uznány za osoby se zdravotním postižením je věnována větší ochrana na trhu práce. (Zákon č. 435/2004 Sb.)

„Pracovní rehabilitace je souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením...“ (Zákon č. 435/2004 Sb., §69, odst. 2)

Pracovní rehabilitace se věnuje v celé šíři procesu získávání pracovního uplatnění u osob se zdravotním postižením. (Zákon č. 435/2004 Sb.)

Pracovní rehabilitace může mít dle Sádkové (2021) a Džambasova, Dostála, Kotíkové a Rückera (2017) několik forem. Jedná se o poradenství, dále o teoretickou a praktickou přípravu potřebnou pro získání a udržení zaměstnání, vytváření vhodných pracovních podmínek, získání či změna zaměstnání.

Dle Úřadu práce (nedatováno) příprava k práci pomáhá osobám se zdravotním postižením získat znalosti a dovednosti potřebné k výkonu zaměstnání. Příprava k práci probíhá přímo na pracovišti, chráněném pracovním místě nebo ve vzdělávacím zařízení a může trvat maximálně dva roky. Další možností jsou speciální rekvalifikační kurzy, které pořádá přímo Úřad práce. Během přípravy k práci i rekvalifikačních kurzů pobírá tato osoba finanční podporu při rekvalifikaci.

Pobočka úřadu práce sestavuje s klientem individuální **plán pracovní rehabilitace**, který se zaměřuje na klientovy potřeby v ohledu volby, získání a udržení zaměstnání s ohledem na jeho zdravotní způsobilost, schopnost vykonávat zaměstnání a vhodnou kvalifikaci pro získání a vykonávání daného zaměstnání. (Zákon č. 435/2004 Sb.)

Pracovní rehabilitace nabízí také možnost využití ergodiagnostiky: *„...tj. odborné lékařské posouzení aktuálního (zbytkového) pracovního potenciálu a psychofyzické zatížitelnosti účastníka pracovní rehabilitace.“* (Úřad práce ČR, nedatováno)

Dle Džambasova, Dostála, Kotíkové a Rückera (2017) může být ergodiagnostika součástí pracovní rehabilitace nebo může její realizace předcházet žádosti o pracovní rehabilitaci, případně může být prováděna samostatně, bez návaznosti na pracovní rehabilitaci.

Pracovní rehabilitaci zajišťuje úřad práce v místě bydliště osoby, která má zájem o využití této služby. V případě zájmu je potřeba podat žádost, prostřednictvím formuláře, který lze získat na každé pobočce úřadu práce anebo na webu Ministerstva práce a sociálních věcí v záložce „formuláře“ v kategorii „oblast zaměstnanosti“ v sekci „pro občany“. (Úřad práce ČR, nedatováno)

Grünerová-Lippertová (2005, In Sládková, 2021) uvádí, že třetina osob s disabilitou, u kterých je pracovní rehabilitace započata v čas, se vrátí na stejnou nebo jinou pracovní pozici na běžném trhu práce. Další třetina se pracovním uplatní v rámci podporovaného zaměstnání nebo na chráněném pracovním místě. Osoby z této třetiny také dlouhodobě využívají sociální služby. Osoby spadající do poslední třetiny se pracovním neuplatní vůbec, jelikož jsou omezeny v provádění většiny běžných aktivit a tím pádem jsou odkázány na pomoc a péči druhých.

Dle Sládkové (2021) je pro úspěšné začlenění osoby se zdravotním postižením důležitá motivace, kterou ale tyto osoby často ztrácí a upadají do stavu bezmocného jedince, adaptují se na stav, ve kterém nic nedělají a vlastně ani nic dělat nechtějí. Z tohoto důvodu je potřeba začít s pracovní rehabilitací co nejdříve a osobu s postižením motivovat ke snaze o začlenění do pracovního procesu.

Se zaměstnáváním osob se zdravotním postižením se pojí pro zaměstnavatele práva a povinnosti. Zaměstnavatelé mají **právo** požadovat od úřadu práce v ohledu k osobám se zdravotním postižením: poradenství, pomoc při vyhrazování a vytváření vhodných pracovních míst a při přizpůsobování pracovních míst a podmínek. Zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají více než 25 osob, mají **povinnost zaměstnávat 4 % osob se zdravotním postižením**, pokud tuto povinnost zaměstnavatel nesplní, může si vybrat ze dvou náhradních plnění: odběr výrobků nebo služeb od zaměstnavatelů, kteří působí na chráněném trhu práce nebo odvod do státního rozpočtu. Tyto tři možnosti může zaměstnavatel kombinovat. (Zákon č. 435/2004 Sb.)

1.4 Podpora osob s tělesným postižením ve vedení samostatného života

Dle Zákona č. 108/2006 Sb. O Sociálních službách je osobám, které potřebují pomoc se základními životními potřebami od další osoby, státem vyplácen **příspěvek na péči**,

ze kterého si hradí sociální služby a jiné druhy pomoci, které potřebují. Výše příspěvku se určuje podle stupně závislosti na druhé osobě. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Dle Čeledové a Čevely (2020) příspěvek na péči je finanční pomoc, ze které si osoba se zdravotním postižením platí pomoc, kterou potřebuje ke zvládnutí běžných aktivit. Tato osoba si může vybrat kdo jí bude konkrétní pomoc zajišťovat, může se jednat o rodinu, asistenta, poskytovatel sociálních služeb a další. Stupeň závislosti se posuzuje podle toho, jak osoba se zdravotním postižením zvládá uspokojovat svoje základní životní potřeby. Dle Zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách se jedná o následující: „*Mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity, péče o domácnost.*“ (Zákon č. 108/2006 Sb., §9, odst. 1)

Existují 4 stupně závislosti na druhé osobě, jejichž kritéria jsou rozdílná pro kategorii osob do 18 let věku a nad 18 let věku. Podle stupně se odvíjí i výše příspěvku.

Tabulka 1 - Příspěvek na péči, kritéria pro získání konkrétního stupně příspěvku na péči a jeho finanční výše (tabulka vlastní tvorby, zdroj: Zákon č. 108/2006 Sb.)

Příspěvek na péči	Počet základních potřeb, které osoba nezvládá		Výše příspěvku na péči podle stupně závislosti na druhé osobě	
	Osoby pod 18 let věku	Osoby nad 18 let věku	Osoby pod 18 let věku	Osoby nad 18 let věku
I. stupeň	3	3-4	3300 Kč	880 Kč
II. stupeň	4-5	5-6	6600 Kč	4400 Kč
III. stupeň	6-7	7-8	13 900 Kč	12 800 Kč
IV. stupeň	8-9	9-10	19 200 Kč	19 200 Kč

Čeledová a Čevela (2020) dodávají, že činnosti, které se považují za ty, které osoba se zdravotním postižením nezvládá, jsou i takové činnosti, při jejichž vykonávání daná osoba potřebuje pasivní či aktivní pomoc nebo dohled.

V posledních měsících byl spuštěn **projekt Pátý stupeň**, který usiluje o zavedení pátého individualizovaného stupně příspěvku na péči. Projekt realizuje Asistence o.p.s., která je poskytovatelem sociální služby osobní asistence pro osoby s tělesným a kombinovaným postižením. V rámci projektu byl spuštěn roční projekt, ve kterém pět klientů Asistence o.p.s. vyzkoušelo jaké by to bylo, mít možnost využít tolik hodin asistence měsíčně, kolik opravdu potřebují. V současné době stačí nejvyšší, čtvrtý, stupeň příspěvku na péči k pokrytí asi 5 hodin asistence denně, tedy u osob s těžším tělesným postižením sotva na pokrytí základních potřeb, na další aktivity již klientům nezbyvají finanční prostředky. (Asistence, 2023; Pátý stupeň, 2023) V rámci tohoto projektu proběhla petice, která byla směřovaná Poslanecké sněmovně. Petici podepsalo více než 12,5 tis. osob, petice byla 20.6.2023 předána ministrovi práce a sociálních věcí Marianu Jurečkovi. (Výzva poslanecké sněmovně ČR: Zařad'te pětku!, 2022)

Sociální služby se podle Zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách dělí na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Tyto služby mohou být poskytovány ambulantně nebo terénně, případně se může jednat o služby pobytové. **Sociální poradenství** (§37) poskytovatelé všech sociálních služeb jsou povinni poskytovat klientům základní sociální poradenství, které klientům má pomoci s řešením jejich náročné sociální situace. **Odborné sociální poradenství** probíhá ve specializovaných poradnách (např. poradna pro osoby se zdravotním postižením) a je zaměřeno na konkrétní skupiny obyvatel. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Služby sociální péče, které by mohly využít osoby s tělesným postižením (Zákon č. 108/2006 Sb.):

Osobní asistence je terénní sociální služba, která klientovi pomáhá se základními životními potřebami, které si například z důvodu zdravotního postižení nemůže obstarat sám. Osobní asistence nepodléhá časovému omezení, může být poskytována kdykoliv během dne, podle potřeb klienta. Jedná se převážně o úkony spojené s osobní hygienou, se stravováním, péčí o vlastní osobu, s přesuny a přejezdy, dále o pomoc v sociálním kontaktu, při vzdělávání, zařizování osobních záležitostí atd. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Osobní asistence je sociální péče, která pomáhá lidem se zdravotním postižením kompenzovat toto postižení tím, že mu napomáhá se svobodně rozhodovat a tím uspokojovat

základní lidské potřeby. Služba je určena lidem, kteří žijí v běžném prostředí, tedy mimo ústavní péči a dovoluje jim plně se zapojovat do společenského života, včetně studia, zaměstnání nebo cestování. (Vítková, 2004)

Uzlová (2010) shodně popisuje osobní asistenci jako službu, která by měla zajišťovat základní lidské potřeby v oblasti biologické a společenské. Zároveň by se měly za pomoci osobní asistence vyrovnávat možnosti přístupu k běžným aktivitám.

Dle Hrdé (2001) je cílem osobní asistence pomoci lidem v oblastech, které by si v případě absence tělesného postižení, obstarali sami a tím pádem, aby tací lidé mohli žít v domácím prostředí. Shodně s výše uvedenými autorkami uvádí oblasti základních lidských potřeb, jako jsou například hygiena, stravování, sebeobsluha atd., se kterými klienti potřebují pomoci. Přidává navíc dvě oblasti, které nazývá „nezávazné, nepovinné“ jimiž jsou poskytnutí informací a psychoterapie.

Osobní asistenci lze dělit na dva typy. Hrdá (2001) a Vítková (2004) popisují sebeurčující osobní asistenci, jako asistenci, kterou si klient řídí a organizuje sám, podle svých potřeb, asistenti nejsou nijak odborně školeni, klient musí být schopen sám osobního asistenta zaškolit. Dále popisují řízenou osobní asistenci, kterou koordinuje další osoba a asistenti obvykle prochází odborným školením kvůli specializované pomoci, kterou klienti vyžadují. Tento typ osobní asistence je určen převážně pro osoby se smyslovým či mentální postižením, jelikož tyto osoby si nejsou schopny z podstaty svého postižení efektivně asistence řídit.

Uzlová (2010) dodává, že osobní asistence u dětí je řízena rodiči. Osobní asistent pomáhá dítěti se začleněním do běžného života v prostředí školy i mimo školu. Osobní asistent není asistent pedagoga, při výuce mohou být přítomni oba, ale každý má jiné oblasti, ve kterých žáka podporuje. Michalík (2011) a Uzlová (2010) říkají, že asistent pedagoga dítě doprovází ze školy a do školy a pomáhá dítěti v těch oblastech, které si s rodiči dopředu domluvili.

Pečovatelská služba je terénní nebo ambulantní sociální služba, která pomáhá osobám, jejichž soběstačnost je z nějakého důvodu omezena. Tato služba probíhá ve vymezeném čase. Úkony, které poskytuje pečovatelská služba jsou např. péče o vlastní osobu, pomoc s osobní hygienou, pomoc s péčí o klientovu domácnost. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Pečovatelská služba se podle Vítkové (2004) poskytuje na základě určení lékaře, který předepíše konkrétní úkony, se kterými klient bude potřebovat pomoci, pečovatelská služba následně provádí pouze tyto úkony, které obvykle bývají omezeny na základní biologické úkony. Osobní asistence a pečovatelská služba by se měly navzájem doplňovat, výsledkem by měl být kvalitnější a aktivnější život klienta, který sám za sebe rozhoduje, jak bude žít.

Tísňová péče je terénní služba, která se věnuje osobám, které se mohou často dostávat do situací, ve kterých potřebují okamžitou pomoc z důvodu možnosti ohrožení zdraví nebo života. Tato služba poskytuje nepřetržitou komunikaci mezi klientem a poskytovatelem. Hlavní složkou je pomoc klientovi při nečekaných krizových situacích. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Podpora samostatného bydlení – tato terénní sociální služba se věnuje pomoci osobám, které samostatně bydlí, ale potřebují k zajištění chodu domácnosti podporu druhé osoby. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Chráněné bydlení je pobytová sociální služba, poskytovaná pro skupinu osob nebo jednotlivce. Poskytovatel osobám žijícím v chráněném bydlení poskytuje ubytování, stravu nebo pomoc se stravováním, zajištění chodu domácnosti, pomoc s hygienou, sociálně terapeutické služby atd. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Z kategorie **služeb sociální prevence** by mohly osoby s tělesným postižením využít **sociální rehabilitaci**. Jedná se o sociální službu, která je poskytovaná ambulantně nebo terénně a učí klienta být samostatným a soběstačným v jeho životě, což pro něj může být hůře dosažitelné vzhledem k jeho znevýhodnění. Klient s poskytovatelem nachází způsoby, které mu vyhovují, je jich samostatně schopen. Cílem je mimo jiné začlenění klienta do společnosti. (Zákon č. 108/2006 Sb.)

1.5 Socializace osob s tělesným postižením

Votava a kol. (2003) udává, že sociální integrace si klade za cíl začlenění všech osob se zdravotním postižením do společnosti.

Vágnerová (1999) chápe socializaci jako proces, při kterém se rozvíjí osobnost jedince, tedy specificky lidské chování a prožívání. Jedinec při socializaci získává schopnost komunikovat, přijímá hodnoty a normy společnosti.

Dle Slowíka (2016) je socializace začleňování jedince do společnosti je přirozenou součástí života každého jedince, avšak například u osob s postižením nebo u jiných menšin, může nastat problém, jelikož tyto osoby nejsou často schopny přirozeně se začlenit do společnosti, a proto je potřeba socializaci u těchto jedinců aktivně podporovat.

Novosad (1997) definuje sociální integraci jako rovnoprávné začlenění minoritních skupin, mezi které se řadí i osoby se zdravotním postižením, do společnosti. Integraci chápe jako nejvyšší stupeň socializace, která probíhá všestranně na úrovni vzdělávací, pracovní i společenské. Slowík (2016) také uvádí, že socializace probíhá během života jedince v mnoha prostředích – ve školách, v pracovním prostředí či v komunitách.

Dle Vágnerové (2004, In Slowík, 2016) může být pro osoby s tělesným postižením společenská integrace relativně snazší než pro osoby s jiným typem postižení. Podle Slowíka (2016) by to mohlo být způsobeno tím, že je v populaci relativně velké množství osob s tělesným postižením. Zároveň dodává, že další příčinou by mohlo být vědomí všech intaktních jedinců, že tělesné postižení by se v budoucnu mohlo potenciálně týkat i jich – jednak jako důsledek stárnutí, jednak kvůli úrazům či nemocem, které v průběhu života mohou potkat kohokoliv.

Novosad (1997) dodává, že socializace je ovlivňována mnoha objektivními (např. vlivy prostředí) i subjektivními (např. osobnostní rysy) faktory, a i přes stejný typ a míru postižení nemusí osoby dosáhnout stejné míry socializace.

Vágnerová (1999) uvádí, že problémy v socializaci se mohou lišit i v závislosti na tom, zda je postižení získané nebo vrozené. Pokud dojde k postižení v dospívání nebo v dospělosti, této osobě často zůstávají již nabyté schopnosti z navazování a udržování mezilidských vztahů a zároveň obvykle nejsou narušeny dříve navázané vztahy s intaktními jedinci. Socializace tedy u těchto osob často probíhá bez větších obtíží, jelikož této osobě zůstává většina běžných sociálních dovedností, které v budoucnu může znovu využívat.

Podle Janků a Harčaríkové (2016) je zapojení do společnosti u každého jedince individuální a záleží vždy na osobnosti daného jedince, závažnosti postižení nebo například na motivaci jedince vytvářet a udržovat si sociální vztahy s okolím. Na druhou stranu společnost musí

být začleňování osob s postižením otevřená a nápomocná, pokud by tomu tak nebylo, socializaci by to zásadně ztížilo nebo i znemožnilo.

K tématu socializace se úzce pojí sociální vyloučení a sociální začleňování. Pokud je osoba **sociálně vyloučena** znamená to, že je postavena mimo běžný společenský život a vzhledem k tomuto sociálnímu postavení se nemůže sama začlenit zpět. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno) Osoba vyloučená ze společnosti přichází o práva, ale i povinnosti spojené se sociálním životem. Každá vyčleněná osoba má právo na začlenění zpět do společnosti, je ale mimo jiné potřeba, aby o začlenění daná osoba projevovala zájem. (Mareš, Sirovátka, 2008) Vyloučené osoby potřebují tedy externí pomoc ve formě sociálního začleňování. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

Sociální začleňování je proces, ve kterém osoby sociálně vyloučené nebo tímto vyloučením ohrožené dosahují příležitostí, díky kterým se mohou do společnosti plně zapojit – integrovat se. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

Podle Janků a Harčaríkové (2016) patří sociální začleňování mezi nejvyšší cíle současné speciální pedagogiky, ale i společnosti. Jako nástroj pro optimální (re)socializaci osob s postižením by měla sloužit sociální rehabilitace.

Momentálně platné dokumenty týkající se sociálního začleňování v České republice jsou Strategie sociálního začleňování 2021–2030 a Akční plán 2021-2023 Strategie sociálního začleňování 2021-2030 (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

1.6 Ucelená rehabilitace

Slowík (2022) uvádí, že je naprosto nezbytné zaměřit se při práci s osobami s tělesným postižením na ucelenou rehabilitaci, tedy na oblast zdravotní, sociální, pedagogickou, psychologickou, pracovní i právní.

Dle Votavy a kol. (2003) komprehenzivní rehabilitace přichází na řadu ve chvíli, kdy samostatná léčba nedokáže úplně odstranit důsledky postižení nebo nemoci/úrazu a tyto důsledky jsou dlouhotrvající až trvalé.

Asociace ucelené rehabilitace (2023) popisuje ucelenou rehabilitaci jako komplexní, včasnou rehabilitaci, která v sobě propojuje sociální, pedagogickou, pracovní i léčebnou

složku. Je zaměřena na všechny tyto oblasti zároveň a snaží se o co možná největší a nejčasnější zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti.

Janků a Harčáříková (2016) dodávají, že v rámci ucelené rehabilitace by se mělo myslet na kvalitu života a zachování lidské důstojnosti jedince.

Velmi dlouhou dobu se u nás řeší **problematika koordinace rehabilitace** pro osoby se zdravotním postižením (ucelená rehabilitace, či komplexní nebo komprehenzivní rehabilitace), která stále není zakotvena v českém právním řádu. Nový Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025 se tomuto tématu věnuje. Pro integraci osob se zdravotním postižením do společnosti je koordinace rehabilitace důležitou složkou, která by měla zajišťovat návaznost jednotlivých složek rehabilitace na sebe navzájem a jejich komplexnost. Právní úprava koordinace rehabilitace se objevuje v těchto Národních plánech podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením již po třetí. Poprvé se objevila v národním plánu na období 2010-2014, byla však přesunuta do následujícího plánu na období 2015-2020, ve kterém ovšem znovu nebyla provedena, a proto se již potřetí objevila v aktuálním Národním plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025. Komplexní rehabilitace je výhodná nejen pro osobu se zdravotním postižením, ale i pro stát, jelikož osoba se zdravotním postižením, která dostane takovou podporu se může snáze a rychleji stát soběstačnou a často i schopnou pracovat – čímž se alespoň částečně ekonomicky osamostatní a přestává být plně odkázána na finanční pomoc státu. Jednotlivé složky rehabilitace se postupně vyvíjí, chybí jim, ale propojenost. Je tedy potřeba zajistit koordinaci všech složek rehabilitace, aby osobám se zdravotním postižením byla zajištěna nejen nejlepší péče ve všech oblastech rehabilitace, ale aby tyto oblasti byly propojeny, navazovaly na sebe a byly tak efektivnější. Cíle národního plánu v této oblasti jsou: vytvoření podmínek a pravidel pro koordinaci rehabilitace a další rozvíjení rehabilitačních služeb. (Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením, 2020)

Votava a kol. (2003) uvádí obvyklé pořadí jednotlivých složek ucelené rehabilitace. Ve většině případů se ucelená rehabilitace začíná rehabilitací léčebnou, na ní obvykle navazuje rehabilitace sociální, u dospělých jedinců navazuje rehabilitace pracovní, u dětí pak rehabilitace pedagogická. Dalšími složkami mohou být například složky legislativní,

ekonomická či psychologická. A dodává, že ucelená rehabilitace spočívá v propojení, koordinaci a kooperaci jednotlivých složek.

Dle Votavy a kol. (2003) je základem **sociální rehabilitace** práce s rodinou a vztahy v rámci rodiny, zvláště pak v takových rodinách, ve kterých je jejím členem člověk s postižením, a to jednak v případě vrozeného a jednak v případě získaného postižení jedince. U vrozených postižení hraje velkou roli sociální služba raná péče, která se podle potřeby věnuje rodinám s dětmi s postižením od narození do zahájení školní docházky.

Dle Janků a Harčaríkové (2016) je sociální rehabilitace zaměřena na společenské role a postavení osob s postižením ve společnosti, ale také se zabývá problémy vyplývajícími z konkrétních obtíží jedince.

Votava a kol. (2003) uvádí, že jedním z faktorů začlenění osob s postižením do společnosti, je vzdělávání široké veřejnosti, která by o této problematice měla mít alespoň minimální povědomí a měla by chápat potřebu sociální integrace.

Osoby s postižením by dle Votavy a kol. (2003) měly být samostatné a soběstačné z toho důvodu, aby byly schopny uspokojovat vlastní potřeby, hájit své zájmy či uplatňovat práva, čemuž může napomoci poradenství, které je jednou ze součástí sociální rehabilitace. V rámci dosahování samostatnosti a soběstačnosti je pro osoby s těžším postižením důležitá sociální služba Osobní asistence.

Sociální rehabilitace, jakožto sociální služba, zahrnuje dle Vyhlášky č. 505/2006 Sb. tyto úkony:

- Nacvičování soběstačnosti a samostatnosti – jedná se například o péči o sebe sama, o děti a další členy domácnosti, péče o domácnost (úklid, vaření, nákupy), nacvičování pohybu a orientace ve venkovních i vnitřních prostorech nebo nacvik podpisu.
- Zprostředkování společenského kontaktu – doprovody do školy, zaměstnání, k lékaři atd. a nacvik samostatného dopravování se do těchto míst, nacvičování různých společenských situací a jejich správného řešení i v případě potenciálního nestandardního vývoje situace.
- Upevňování již získaných schopností a dovedností

- Pomoc při uplatňování práv a zajišťování osobních záležitostí
- Ubytování, úklid a zajištění celodenní stravy (případně i pomoc s osobní hygienou) v případě, že se jedná o pobytovou službu. (Vyhláška č. 505/2006 Sb.)

V rámci **pracovní rehabilitace** by dle Janků a Harčaríkové (2016) měl jedinec s tělesným postižením získat pracovní dovednosti a návyky, aby si v budoucnu mohl vybrat takové povolání, které pro něj bude vhodné a bude mu vyhovovat.

Dle Jankovského (2006, In Janků a Harčaríková, 2016) je u osob se získaným tělesným postižením hlavní cíl pracovní rehabilitace návrat do původního zaměstnání v případě, že to vzhledem k postižení nelze, je na místě snaha o rekvalifikaci této osoby, jelikož i osoby s postižením potřebují naplňovat potřebu práce. U osob s vrozeným tělesným postižením je v rámci pracovní rehabilitace snaha o začlenění na trh práce a do aktivního pracovního života.

Hornová (2008) chápe pracovní integraci, což je v ideálním případě výsledkem pracovní rehabilitace, jako součást sociální integrace. Za pracovní integraci považuje pouze takovou integraci, ke které dochází na běžném pracovišti. Pracoviště může být přizpůsobeno potřebám osoby s tělesným postižením (zajištění bezbariérovosti, úprava pracovní doby atd.), ale není vytvořeno přímo „na míru“ takovéto osobě. Jedná se tedy o oboustranné přizpůsobení menšiny a většiny.

Do systému pracovní rehabilitace můžeme zařadit službu **Podporované zaměstnávání**. Dle České unie pro podporované zaměstnávání (2004) pomáhá podporované zaměstnávání osobám, které jsou z nějakého důvodu, jakkoliv znevýhodněny na pracovním trhu, vyrovnávat příležitosti pracovního uplatnění. Je tedy určeno pro osoby, které při získávání nebo udržení práce potřebují odbornou podporu druhé osoby.

Také dle Votavy a kol. (2003) plní podporované zaměstnávání funkci podpory ve chvíli, kdy se osoba s postižením (znovu) začleňuje do pracovního života. A dodává, že důvodem pro využívání podporovaného zaměstnávání obvykle není postižení jako takové, ale z něj vyplývající překážky začleňování do pracovního procesu.

Janků a Harčaríková (2016) uvádějí, že pracovní rehabilitace se dělí do několika na sebe navazujících a vzájemně se prolínajících částí:

- „1. pracovné poradenstvo
- 2. predprofesijná orientácia
- 3. príprava na povolanie
- 4. začlenenie sa do pracovného procesu a vytváranie pracovných príležitostí
- 5. udržanie sa na trhu práce“ (Janků, Harčaríková, 2016, s. 81)

Pedagogická rehabilitace dle Votavy a kol. (2003) pomáhá osobám, které potřebují ke zvládnání vzdělávání speciální vzdělávací prostředky. Pedagogickou rehabilitaci provádí převážně speciální pedagogové. Kvalitní vzdělávání je důležité pro děti, ale i pro dospělé, jelikož dostatečné vzdělání dává osobám s postižením větší šanci v budoucnu získat pracovní uplatnění.

Dále dle Votavy a kol. (2003) zajišťuje pedagogická rehabilitace nejen vzdělávací složku, ale i složku výchovnou. Zároveň se do této části ucelené rehabilitace řadí i volný čas a zájmy, které napomáhají aktivnímu stylu života a mohou v budoucnu pomoci při výběru vhodného zaměstnání, jelikož daný člověk při těchto činnostech může objevit svoje silné stránky.

Janků a Harčaríková (2016) shodně uvádějí, že i přes to, že nejvíce je pedagogická rehabilitace využívána v dětství, školním věku a při dospívání, svou roli hraje i v pozdějších letech života jedince. Dále uvádějí, že je velký rozdíl v pedagogické rehabilitaci u osob s vrozeným a získaným tělesným postižením. V případě získaného tělesného postižení se pedagogická rehabilitace zaměřuje především na profesní vzdělávání, zaměstnávání, ale například i trávení volného času.

Léčebná rehabilitace je zajišťována samostatným lékařským oborem – rehabilitačním lékařstvím, ve kterém spolupracují převážně fyzioterapeuti a ergoterapeuti. Cílem je odstranění, zmírnění nebo stabilizování zdravotního postižení daného jedince. (Léčebná rehabilitace/PGS (VPL), 2023)

Také dle Votavy a kol. (2003) je cílem léčebné rehabilitace odstraňování následků způsobených postižením. Shodně dodává, že na léčebné rehabilitaci se podílí tým odborníků s různými odbornostmi.

Dle Janků a Harčaríkové (2016) jako jedny ze složek léčebné terapie mohou být využity například fyzioterapie – fyzikální terapie, která využívá k léčbě fyzikální prostředky nebo ergoterapie – terapie, která využívá k léčbě činnosti a práci.

2 Zaměstnávání osob s tělesným postižením

Opatřilová a Procházková (2011) popisují práci jako fyzickou nebo duševní činnost, kterou daná osoba provozuje za účelem získání výtěžku, seberealizace, uspokojení potřeb a uplatnění se na trhu práce, zároveň má tato činnost význam pro jedince, který ji provozuje i pro společnost.

Procházková (2015) k tomu dodává, že práce pozitivně působí na osoby s postižením, jelikož díky ní mohou využívat své schopnosti a seberealizovat se. Zároveň tím působí i na okolí, které oceněním mohou osoby s postižením motivovat v práci pokračovat. Opatřilová a Procházková (2011) také uvádějí, že práce má velký význam pro osoby s postižením i bez něj, jelikož napomáhá integraci do společnosti, seburčení a zlepšuje kvalitu života. Dále uvádějí, že práce pomáhá osobám s postižením osamostatnit se a stát se nezávislým na rodině i na sociálních dávkách. Lidé, kteří pracují, mohou být finančně soběstační, mohou za sebe platit daně nebo pojištění. Společnost tyto lidi lépe přijímá, jelikož jsou pro společnost užiteční, což má vliv na pozitivnější sebepojetí osob s postižením. ová (2009) dodává, že přes to, že se možnost pracovat zdá být samozřejmostí, osoby s postižením mají cestu k pracovnímu uplatnění složitou a plnou překážek.

Díky práci se člověk s postižením stává užitečným pro společnost, což může mít pozitivní vliv na intaktní společnost a její postoje k lidem s postižením. Zároveň má práce pozitivní vliv i na vnímání sebe sama nebo na sebedůvěru. Práce dává lidem s postižením motivaci do života, řád a systém, rozděluje čas na pracovní a volný. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013)

Dle Procházkové (2019) je jedním z důležitých významů práce fakt, že zaměstnaní lidé získávají více komunikačních témat, o kterých se mohou s dalšími lidmi bavit v rámci zaměstnání i mimo něj. Tím, že mohou sdílet své zážitky z pracovního prostředí posilují své sociální dovednosti.

Procházková (2019) také uvádí, že práce je prevencí před vyloučením ze společnosti. Pracující lidé zvyšují své sebevědomí a sebehodnocení. Společnost pohlíží na osoby, které pracují jinak než na nepracující. Pracující člověk může ukázat svému okolí svoje schopnosti a dovednosti a tím pozitivně ovlivnit pohled společnosti na sebe samotného. Pozitivní pohled

společnosti na pracující jedince tedy může působit jako motivační faktor pro pokračování v práci. Být zaměstnaný je výhodné a přínosné z ekonomického i sociálního hlediska nejen pro danou pracující osobu, ale také pro společnost. (Procházková, 2019)

2.1 Dospívání a vzdělávání

Dle Cameto, Levine a Wagnerd (2004) má většina dospívajících osob s postižením stejné cíle jako osoby bez postižení. Chtějí se po střední škole dále vzdělávat, chtějí získat praxi a získat zaměstnání, dále se chtějí více osamostatnit a stát se soběstačnými.

Osamostatňování se u osob s tělesným postižením je náročnější, než u intaktních osob. Lidé s tělesným postižením mají často zhoršenou soběstačnost a v mnoha ohledech potřebují pomoc druhé osoby. U adolescentů a mladých dospělých jsou rodiče ti, kteří jim poskytují nejvíce pomoci v jejich životech, proto může být odchod z rodiny náročnější. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková et al., 2013)

Bartoňová, Pitnerová a Vítková (2013) však ještě dodávají, že mladí lidé s tělesným postižením v dospívání obvykle více prožívají změny spojené s jejich tělem. Pohybové problémy mohou mít velký vliv na psychickou stránku člověka. V dospívání hledají své postavení mezi vrstevníky a ve společnosti. Chtějí ukázat v čem jsou dobří, a nechtějí, aby byli „vidět“ jen díky tělesnému postižení. Snaží se tedy hledat v čem jsou lepší než ostatní, což může mít vliv na pozdější hledání zaměstnání.

Podle Opatřilové a Procházkové (2011) mají lidé (s postižením i bez něj) díky vzdělání možnost být více nezávislí a zlepšovat se v oblasti, které se chtějí do budoucna profesně věnovat. Vzdělání je tedy jedním z faktorů, který pomáhá zabraňovat sociálnímu vyloučení, kterým jsou lidé s postižením ohroženi. Na základních školách se ve vzdělávání věnujeme předprofesní přípravě, na středních školách a v terciárním vzdělávání mluvíme o profesní přípravě. (Opatřilová, Procházková, 2011)

Žáky bychom v rámci vzdělávání měli vést k zamyšlení nad tím, co by je v životě mohlo bavit a čemu by se chtěli v rámci budoucího povolání věnovat. V rámci profesní orientace vedeme žáky k tomu, aby si určili svůj profesní cíl. Jelikož základním faktorem pro získání vhodného zaměstnání je správný výběr studijního oboru. (Opatřilová, Procházková, 2011)

Při výběru je však potřeba zaměřit se, kromě přání studenta, také na jeho zdravotní stav, a to nejen v tuto chvíli, ale i v pohledu do budoucna. Například v případě progresivních onemocnění, u kterých se očekává, že se stav bude zhoršovat, je vhodné toto brát v potaz již při profesní orientaci. (Fialová, Opatřilová, Procházková, 2012)

Předprofesní příprava se dle Opatřilové a Procházkové (2011) zaměřuje na žáky **základních škol**. Cílem je, aby si žáci osvojili schopnosti, které jim v budoucnu pomohou s výběrem vhodného studijního oboru a následně vhodného povolání. U žáků s tělesným postižením je zvláště důležitá předprofesní příprava, jelikož vzhledem k jejich postižení mají menší možnost výběru povolání než žáci intaktní.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání se věnuje seznamování žáků s možnostmi jejich budoucího pracovního uplatnění skrze oblast Člověk a svět práce. Školy mohou zařadit do výuky přímo předměty, které se věnují přípravě na budoucí zaměstnání nebo mohou předprofesní přípravu zařadit do již existujících předmětů. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2005 In: Opatřilová, Procházková, 2011)

Mladí lidé, kteří ukončují povinné základní vzdělávání, stojí před mnohdy náročným rozhodováním, kterým směrem se budou v budoucnu chtít orientovat. Musí se zaměřit na svoje preference, ale schopnosti a dovednosti a zároveň i na omezení, které vyplývají z jejich postižení. (Procházková, 2009)

Opatřilová a Procházková (2011) uvádějí, že žáci základních škol mají více možností výběru střední školy, než tomu bylo dříve, jelikož se v posledních letech zvyšuje nabídka vzdělávacích oborů, které jsou vhodné pro žáky se zdravotním postižením. Jedná se například o obory zdravotnické, elektrotechnické či výpočetní techniku.

Podle Opatřilové (2009, In Opatřilová, Procházková, 2011) je výběr vhodné střední školy náročný i pro intaktní žáky, o to náročnější je výběr pro žáky s tělesným postižením, kteří musí při výběru brát v potaz více faktorů.

Dle výzkumu s názvem „Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu“, který realizovala Marie Vítková, si žáci s tělesným postižením, kteří dochází do běžných základních škol, vybírají své další vzdělávání převážně na základě vlastních

preferencí, nikoliv podle oborů, které jsou přímo určeny pro tyto žáky. Většina žáků si vybírá školu běžného vzdělávacího proudu. (Opatřilová, Procházková, 2011)

V rámci **středoškolského vzdělávání** si mohou žáci s tělesným postižením (a zachovalým intelektem) vybrat z plné šíře možností středních škol, a to dle vlastních zájmů a preferencí, jedná se o gymnázia, střední odborné školy, odborné školy, střední odborná učiliště, odborná učiliště. V případě, že je k tělesnému postižení přidruženo postižení mentální, je možné vzdělávat se na praktických školách jednoletých nebo dvouletých nebo na odborných učilištích. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013)

Během vzdělávání na střední škole probíhá **profesní příprava**, které pomáhá mladým lidem s přípravou na jejich budoucí pracovní uplatnění. Příprava je zaměřena na získání dovedností potřebných pro vybraný obor nebo oblast, ve které se bude chtít člověk v budoucnu uplatňovat. Dále je zaměřena na obecné kompetence, které jsou potřebné při získávání zaměstnání. (Fialová, Opatřilová, Procházková, 2012)

Dle Bartoňové, Vítkové et al. (2016) střední školy reagují na vývoj pracovního trhu a podle toho mění a přizpůsobují nabízené obory. Proto je při výběru střední školy potřeba zohlednit nejen žákův stav v ohledu na postižení, žákovy zájmy, ale i dostupnost podpory při středním vzdělávání a možnost budoucího profesního uplatnění.

Profesní příprava bývá často zaměřena na získání širokého spektra vědomostí a dovedností potřebných pro pracovní uplatnění. U lidí s postižením však může být mnohem výhodnější získávat a učit se potřebné dovednosti přímo pro konkrétní pracovní pozici. Tedy nejdříve je osoba s postižením zaměstnána a až následně se přímo na pracovišti učí, co a jak má dělat. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013)

Bartoňová, Vítková et al. (2016) uvádějí, že nejen v rámci středního vzdělávání je pro žáky s postižením důležitá poradenská pomoc, kterou mohou zajišťovat například školská poradenská zařízení. Také dle Bartoňové, Pitnerové a Vítkové (2013) je u žáků s tělesným postižením pro vzdělávání na střední škole potřebná spolupráce se speciálně pedagogickým centrem, obvykle bývá vypracován individuální vzdělávací plán. Například při plnění maturitní zkoušky, která je podmínkou pro nástup na vysokou školu a zároveň otevírá více možností při hledání pracovního uplatnění, mají žáci možnost navýšení času před ústní

zkouškou a případně i při samotné zkoušce, při přípravě na ústní zkoušku mohou mít k dispozici asistenta. U písemných zkoušek je také navýšen čas pro plnění. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013)

V rámci **terciárního vzdělávání** je možné si vybrat mezi vysokými školami a vyššími odbornými školami, aby osoba mohla v těchto institucích vzdělávat, je kromě splnění přijímacího řízení zapotřebí mít středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou. (Evropská komise, 2024)

Michalík (2011) uvádí, že kolem přelomu tisíciletí nebylo běžné, aby se osoby s postižením vzdělávaly na vysokých školách, proto přístupnost vysokých škol pro tyto osoby nebyla mezi aktuálními tématy k řešení na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. Ale v posledních letech stoupá zájem osob s postižením o vysokoškolské vzdělání a stává se tak běžnou možností. Dříve si uchazeči o studium běžně vybírali obory nejen podle vlastního zaměření, ale také podle zkušeností jiných studentů s bezbariérovostí školy a přístupností daného oboru.

Vysoké školy poskytují studentům se specifickými potřebami podporu při vzdělávání, tak, aby vzdělávání bylo co nejméně bariérové. Podpora je určena nejen studentům, ale i uchazečům o vzdělávání. Vysoké školy mají většinou speciální pracoviště, které se věnuje pouze studentům se speciálními potřebami. Studentům se zde dostane pomoci nejen v oblasti vzdělávání, ale i přijímání ke vzdělávání nebo k dalším aktivitám, které se studiem úzce souvisí, jako je například stravování se či ubytování. Služby, které bude konkrétní student potřebovat se musí posoudit a individuálně domluvit. Mezi službami, které vysoké školy poskytují a mohl by je využívat student s tělesným postižením, jsou následovné:

- Osobní asistence – pomoc při sebeobsluze nebo při činnostech, které souvisí se studiem
- Studijní asistence – pomoc přímo při výuce nebo při práci se studijními materiály
- Zapisovatelský servis – tvorba zápisků z přednášek
- Časová kompenzace – více času na plnění úkolů, zkoušek apod. než je běžné
- Individuální výuka – například výuka v bezbariérových prostorách

- Zpracování studijní literatury – student získá studijní materiály v takové formě, která je pro něj přístupná a může je efektivně využívat ke studiu, např. digitalizace (Asociace poskytovatelů služeb studentům se specifickými potřebami na vysokých školách, 2024)

2.2 Tranzitní programy

Význam slov tranzit, tranzitní je přechod, přechodný. (Slovník cizích slov, 2024) Tranzitní programy se tedy zaměřují na přechod, konkrétně na přechod mezi školou a dospělým, či úžeji, pracovním životem. (Valentová, Jiříková, Pletichová et al., 2014)

Hanson, Codina, Neary (2017) uvádějí, že tranzitní programy nabízejí studentům příležitost získat zkušenosti v pracovní oblasti. V rámci tranzitních programů mohou studenti také rozvíjet sociální a zaměstnanecké dovednosti, které jim ulehčí přechod mezi školou a zaměstnáním. Dále dodávají, že je potřeba s tranzitním programem začít včas a zapojit do něj i rodinu studenta.

Tranzitní programy se zaměřují na plynulý přechod studenta se zdravotním postižením mezi dvěma životními etapami – studiem a dospělým životem. Aby bylo docíleno komplexnosti, nemělo by se jednat pouze o přestup mezi školou a prací, ale pozornost by měla být věnována všem aspektům dospělého života. (Valentová, Jiříková, Pletichová et al., 2014)

Tranzitní programy jsou určeny pro žáky všech typů základních a středních škol, kteří mají zdravotní postižení a jsou ve věku mezi 15 a 26 lety. Tranzitní program trvá zhruba 1 až 4 roky. (Valentová, Jiříková, Pletichová et al., 2014)

Tranzitní program pomáhá mladým lidem – studentům s postižením zajišťovat praxe v rámci běžného pracovního trhu, čímž těmto lidem vytváří možnost získat zkušenosti a dovednosti, které jim pomohou v budoucnu s pracovním uplatněním. (Inkluze.cz, nedatováno)

Dle organizace Rytmus (2024) a Valentové, Jiříkové, Pletichové et al. (2014) jsou cíle tranzitního programu následující:

- Pomoc s přechodem mezi školou a zaměstnáním – jak hledat zaměstnání atd.
- Vedení studenta k vytvoření představy o vlastní budoucnosti a pomoc s realizací těchto plánů

- Rozvoj pozitivního vztahu k sobě samému, rozvoj sebedůvěry a sebevědomí
- Rozvoj pracovních schopností a dovedností – nácvik pracovního pohovoru, komunikace v zaměstnání, doprava do zaměstnání, práce s financemi, zodpovědnost atd.
- Získání znalostí potřebných pro roli zaměstnance – práva a povinnosti zaměstnance, informace o pracovních smlouvách atd.
- Zajištění praxí na trhu práce
- Prevence sociálního vyloučení
- Rozvoj a získávání dovedností potřebných pro osobní život mimo práci – trávení volného času, získávání a udržování vztahů, zajištění bydlení atd.

V rámci tranzitního programu je snaha o to, aby byl student co nejvíce aktivní a vyzkoušel si na vlastní kůži všechny aktivity spadající do tranzitního programu. Student je veden k tomu, aby uměl vyjádřit svoje představy o budoucnosti, aby si stál za tím, co chce a nenechal se ovlivnit k něčemu, co nechce dělat. Zároveň je student veden k tomu, aby nesl zodpovědnost za svá vlastní rozhodování. Ke každému studentovi je přístupováno individuálně, podle jeho potřeb. Podporován je nejen student, ale i jeho rodina nebo blízcí lidé. Spolupráce během tranzitního programu probíhá mezi studentem, školu a zaměstnavatelem. (Valentová, Jiřiková, Pletichová et al., 2014)

Dle organizace AGAPO studenti se speciálními vzdělávacími potřebami v rámci tranzitního programu navštěvují tzv. asistované praxe, které jim pomohou připravit se na budoucí zaměstnání. Cílem je, aby se student stal samostatnějším, získal nejen pracovní, ale také sociální návyky a dovednosti. V rámci asistované praxe, kterou zajišťuje organizace AGAPO, je pro studenta k ruce pracovní asistent, který je v případě potřeby studentovi nápomocen při řešení různých situací, ve kterých by si student nebyl jistý, jak je správně řešit. Organizace AGAPO nabízí možnost vyzkoušet si praxi u více zaměstnavatelů. (AGAPO, 2019)

Jedličkův ústav a školy nabízí tranzitní program přímo pro žáky tohoto zařízení. Je zaměřen na přípravu a podporu žáků s tělesným postižením při přechodu ze školy nejen na trh práce, ale celkově do budoucího samostatného života, který zahrnuje například bydlení, další studium nebo trávení volného času. Cílem je, aby žáci získali dovednosti, díky kterým budou

moci vést samostatný život. Tranzitní program Jedličkova ústavu a škol se zaměřuje na žáky posledních ročníků základních škol, kteří mají v plánu pokračovat ve vzdělávání na střední školy, dále se věnuje žákům, kteří se vzdělávají na střední škole Jedličkova ústavu a škol. V rámci programu není opomíjena ani rodina žáka. Jedličkův ústav a školy pořádá v rámci tranzitního programu jedenkrát měsíčně výuku. Dále jsou součástí konzultace nebo besedy, exkurze na pracovištích a samozřejmě individuální praxe. (Jedličkův ústav a školy, 2023)

Dle Valentové, Jiřikovské, Pletichové et al. (2014) pokud se student rozhodne vstoupit do tranzitního programu, je mu na začátku přidělen poradce, který jej provádí po celou dobu trvání tranzitního programu. Během tranzitního programu probíhají následující aktivity. V rámci tranzitního programu probíhají individuální a skupinové schůzky. **Individuální schůzky studenta s poradcem**, které trvají obvykle jednu hodinu a zpravidla probíhají jedenkrát za týden nebo čtrnáct dní. Není ale problém nastavit frekvenci a délku setkání podle individuálních potřeb studenta, například pokud student nedokáže udržet pozornost celou jednu hodinu. Během individuálních schůzek se primárně řeší pracovní praxe a následně uplatnění na trhu práce. Pokud má student zájem, mohou se zde probírat i témata jako trávení volného času, bydlení nebo vztahy. Vzhledem k budoucímu pracovnímu uplatnění se na schůzkách řeší výběr praxe a následně průběh praxe, hodnocení praxe, posléze se vytváří životopis, hledají se pracovní nabídky, průběžně se trénují na praxi nabyté zkušenosti. Během **skupinových setkávání** se schází několik studentů dohromady, je možné zde trénovat kooperaci ve skupině nebo zkusit různé modelové situace. Dále se v rámci skupinového setkávání dochází na návštěvy pracovišť, na kterých probíhá komentovaná prohlídka. Exkurze pomohou studentům seznámit se s tím, co obnáší jednotlivé profese a pracovní pozice, a mohou se pak lépe rozhodnout, jakou a kde budou chtít praxi vykonávat. Další složkou skupinových setkání jsou tzv. Job kluby. V rámci Job klubů se studenti seznamují s tím, co obnáší pracovní život, jak probíhají praxe a učí se, jak řešit různé situace, které během praxe nebo později během zaměstnání mohou nastat. Job kluby probíhají obvykle jednou týdně a trvají dvě vyučovací hodiny. Dále se do skupinové práce řadí kurzy, které jsou zaměřeny na různá témata např. komunikace, práce na počítači. V rámci tranzitního programu probíhají **praxe**. Tým pracovníků tranzitního programu zajišťuje komunikaci s různými zaměstnavateli. Žáci si dle svých preferencí a na základně zkušeností z návštěv různých zaměstnavatelů vybírají, kam chtějí docházet na praxi. Je vhodné,

aby si student vyzkoušel v rámci tranzitního programu praxi alespoň na dvou pracovištích. Praxe obvykle probíhá jedenkrát týdně dopoledne. V některých případech je možné po domluvě se školou zvýšit praxi až na tři návštěvy týdně. Cílem praxí je, aby si student dokázal vybrat, kde by chtěl být v budoucnu zaměstnaný a byl co nejsamostatnější. **Pracovní asistence** má studentovi pomoci, aby mohl být na pracovišti co nejsamostatnější. Cílem je tedy zvýšit studentovu samostatnost. Pracovní asistent zná individuální plán studenta. Pracovní asistent nevykonává práci za studenta, navrhuje vhodné postupy při práci, podporuje studenta v komunikaci na pracovišti, podporuje ostatní zaměstnance v komunikaci a spolupráci se studentem. (Valentová, Jiříková, Pletichová et al., 2014)

V rámci individuálního plánování se se studentem vytváří **individuální plán**, který určuje studentovi směr, kterým se bude v průběhu tranzitního programu vydávat. Při jeho tvorbě je zásadní, aby byl student aktivní. Individuální plán se tvoří s podpůrnou skupinou, jejíž členy si vybírá sám student. Jedná se obvykle o studentova poradce, rodinu, přátele, osobní asistenty atd. Na setkání skupiny se zapisují nápady a myšlenky, které vzešly a vzniká mapa. Výsledkem jsou úkoly, které vzešly ze setkání a je zde snaha, aby většinu úkolů student řešil se svými blízkými v přirozeném prostředí. Úkoly týkající se praxe a zaměstnávání řeší se studentem jeho poradce. Takovéto setkání se během školního roku opakuje obvykle třikrát a vznikají tedy 3 individuální plány. Na následujících schůzkách se hodnotí, jak se plán dařilo plnit. Se studentem je také možné sestavit **krizový plán**, ve kterém je sepsáno, jak postupovat v případě krizové situace, o které student, rodina, či učitel ví, že by mohla nastat. Při ukončování spolupráce v rámci tranzitního programu se vytváří **závěrečný plán**, který studentovi dává směr, kterým se chce vydat, jeho představy o budoucím životě. Závěrečný plán zároveň obsahuje shrnutí celé spolupráce, reflexi studentových pokroků v samostatnosti, seznam pracovišť, na kterých student vykonával praxi, soupis témat, která student s poradcem řešili a jejich závěry. (Valentová, Jiříková, Pletichová et al., 2014)

2.3 Volba zaměstnání

Při volbě budoucího zaměstnání může být nápomocno kariérové poradenství. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2024) uvádí, že kariérové poradenství je zaměřeno na všechny věkové skupiny a pomáhá jim dále se vzdělávat a rozvíjet své dovednosti a zájmy. Zaměřeno může být na volbu prvního zaměstnání, na hledání nového zaměstnání,

návrat do zaměstnání nebo i na změnu kvalifikace. Dle Člověka v tísní (Člověk v tísní, nedatováno) je kariérové poradenství zaměřeno na zvýšení kvalifikace (mladých) lidí, tak, aby se mohli (lépe) uplatnit na pracovním trhu, tím, že těmto lidem pomáhá najít si po základní škole další formu vzdělávání, díky čemuž mohou získat vyšší kvalifikaci a lépe si najít vhodné zaměstnání.

V České republice kariérové poradenství mohou poskytovat různé instituce, jedná se o:

- školy – školní poradenské pracoviště,
- školská poradenská zařízení – pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra,
- informační a poradenská střediska spadající pod úřad práce,
- nestátní neziskové organizace. (Opatřilová, Procházková, 2011)

V rámci **škol** se kariérovému poradenství věnuje výchovný poradce, který spadá pod školní poradenské pracoviště. (Opatřilová, Procházková, 2011) Poradenství, které probíhá ve **speciálně pedagogických centrech** nebo v **pedagogicko-psychologických poradnách** je zaměřeno na pomoc při rozhodování ohledně budoucího pracovního uplatnění. Žák s pracovníkem zjišťují, jaké jsou žákovy silné a slabé stránky, jaká má žák očekávání a přání do budoucnosti. Žáci by měli být vedeni k tomu, aby rozvíjeli svoje schopnosti a dovednosti, zároveň se vytváří vhodné pracovní návyky, žáci se seznamují s pracovním prostředím a reálnými možnostmi, které v oblasti pracovního uplatnění mají. Lidé s postižením mají často nerealistické představy o svých vlastních schopnostech, zároveň mívají nízké sebevědomí i sebedůvěru. Všechny tyto oblasti je důležité zlepšovat, jelikož jsou velmi potřeba do budoucna k procesu získávání pracovního uplatnění, ale i při samotném výkonu práce. (Fialová, Opatřilová, Procházková, 2009) Při Úřadech práce jsou zřizována **Informační a poradenská střediska**, která si kladou za cíl pomáhat mladým lidem a absolventům škol s výběrem vhodného zaměstnání nebo dalšího vzdělávání. Informační a poradenská střediska zajišťují individuální nebo skupinové poradenství, které se zaměřuje na volbu povolání a s ní spojené uplatnění na pracovním trhu. (Úřad práce ČR, nedatováno) Lidé s tělesným postižením se **při výběru vhodného zaměstnání** musí zaměřit na více aspektů. Záleží nejen na míře postižení, ale i na částech těla, které jsou postiženy a jak moc jsou postiženy, včetně prstů na rukou. Dále je potřeba zaměřit se na soběstačnost, mobilitu

nebo komunikační schopnosti. Důležité je brát v potaz, zda je postižení progresivní a v čase se stav jedince zhoršuje, ale také na další zdravotní problémy, které se k tělesnému postižení často pojí, např. epilepsie. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková et al., 2013)

Nolan a Gleeson (2017) uvádí, že někteří irští studenti s postižením dopředu přemýšlí nad tím, která povolání by pro ně mohla být vhodná vzhledem k jejich postižení. Tito studenti se tedy více zaměřují na vhodnost povolání než na osobní preference. Možná je to způsobeno nedostatečným množstvím pracovních zkušeností. Dodává totiž, že studenti, kteří mají již nějaké pracovní zkušenosti se více soustředí na schopnosti a dovednosti, které mohou v budoucím zaměstnání využít, kdežto studenti s méně pracovními zkušenostmi se více soustředí na postižení jako takové, nedokážou si sami sebe představit v pozici zaměstnance, což může v budoucnu ovlivnit úspěšnost získávání zaměstnání.

Možnosti pracovního uplatnění jsou relativně široké i pro osoby s tělesným postižením. Trh práce se dle Procházkové (2015) dělí na otevřený či běžný trh práce a chráněný trh práce. Lidé s tělesným postižením mohou být zaměstnáváni v rámci obou těchto trhů.

Na **chráněném trhu práce** nalezneme zaměstnavatele, kteří zaměstnávají více než 50 % osob se zdravotním postižením a osoby samostatně výdělečně činné, které mají zdravotní postižení. Zaměstnavatelé na **volném trhu** s 25 a více zaměstnanci, mají povinnost zaměstnávat alespoň 4 % osob s postižením. Pokud tak nečiní, mají možnost náhradního plnění. (Zákon č. 435/2004 Sb.) Pokud se chce zaměstnavatel stát dodavatelem náhradního plnění, je potřeba, aby byl uznaným zaměstnavatelem na chráněném trhu po dobu minimálně jednoho roku. (Chráněný trh práce, nedatováno)

V současné době probíhá za podpory evropské unie projekt s názvem **Podpora zaměstnanosti osob se zdravotním postižením (OZP)**, jehož doba realizace je v letech 2023-2027. Cílem tohoto projektu je podpora osob se zdravotním postižením, které pracují na volném trhu práce a podpora přechodu osob s postižením z chráněného trhu práce na otevřený trh práce. Tato podpora by měla probíhat především za pomoci pracovní rehabilitace a spolupráce se zaměstnavateli, kteří již zaměstnávají osoby s postižením a zároveň působí na otevřeném trhu práce. Cílovou skupinou jsou klienti úřadu práce – nezaměstnaní, ale i osoby pracovníčně neaktivní. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

Další možností pracovního uplatnění je **podnikání**. Osoby se zdravotním postižením mohou stejně jako osoby intaktní podnikat jakožto Osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ). Jediný rozdíl je v tom, že lidé se zdravotním postižením podnikají na chráněném trhu práce. Aby mohla osoba podnikat, je potřeba aby získala živnostenské oprávnění. Dalšími podmínkami je registrace na finančním úřadě a okresní správě sociálního zabezpečení a ohlášení u zdravotní pojišťovny, že se stáváte živnostníkem. Dalšími podmínkami je dosažení věku 18 let, která je způsobilá k právním úkonům a nemá žádné daňové nedoplatky. Podnikatelé na Chráněném trhu práce mají od státu nárok na slevy na dani a zvýhodnění (viz kapitola 2.4 Pracovní uplatnění) Veškeré podrobnosti a podmínky k podnikání jsou součástí Zákona č. 455/1991 Sb. – Živnostenského zákona. (iPodnikatel.cz, 2020; Chráněný trh práce, nedatováno)

Národní rada osob se zdravotním postižením vytvořila webové stránky „praceprozp.cz“, které uvádějí **konkrétní pracovní pozice** vhodné pro osoby s různými typy zdravotního postižení. Pro okruh osob s tělesným postižením je doporučena spolupráce s odborníky například v rehabilitačních, sociálně rehabilitačních nebo ergoterapeutických centrech. Velký význam má také služba podporovaného zaměstnávání. Oblasti, ve kterých se nejčastěji pracovní uplatní osoby s tělesným postižením, jsou práce s počítačem a administrativní činnost, ekonom nebo účetní. Práce s počítačem může být vhodná i pro velké množství osob s tělesným postižením od osob s mírnými projevy až po osoby s těžkým tělesným postižením. V administrativním odvětví jsou mezi možnostmi pracovních pozic například IT pracovník, ekonom, právník, překladatel, psycholog, sociální pracovník, pedagog. Mezi manuálními obory, které jsou ve většině případů vhodné hlavně pro osoby, které mají postižení převážně dolních končetin, využívají invalidní vozík, můžeme zařadit švadlenu či krejčího, kniháře, obuvníka, zahradníka, fotografa, čalouníka, truhláře a kosmetičku. Při lehčím postižení dolních končetin může být vhodná pozice lakýrník, zedník, a naopak při dobré motorice rukou může být vhodná práce mechanika. (Práce pro ZP, 2019)

Procházková (2015) uvádí, že jednou z možností, jak si vytvořit pracovní návyky může být docházení do sociálně terapeutické dílny. Tyto dílny nespádají pod placená zaměstnání, jaká můžeme nalézt na běžném, či chráněném trhu práce, ale o sociální službu, konkrétně

o službu sociální prevence. Probíhá zde sociálně pracovní terapie. Cílem je, aby lidé zůstali začlenění do společnosti, lidé zde nevydělávají peníze, ale udržují sociální vztahy, učí se základní péči o vlastní osobu a získávají **pracovní návyky**, které mohou využít v budoucnu, pokud si najdou zaměstnání.

2.4 Pracovní uplatnění

Ludíková a kol. (2011) uvádí, že v České republice, ale i v Evropě a na celém světě, lidé s postižením **hledají pracovní uplatnění obtížněji** než intaktní populace. Lidé s postižením jsou často ekonomicky neaktivní (nechtějí pracovat), nebo nezaměstnaní (nemohou najít zaměstnání). Je tedy potřeba zaměřit se již na žáky s postižením a rozvíjet u nich pracovní kompetence.

Dle Opatřilové a Zámečnickové (2005, In Opatřilová, Procházková, 2011) může být problém v tom, že osoby s tělesným postižením jsou při získávání zaměstnání znevýhodněny dvakrát. Zaprvé vlastním tělesným postižením, z něj vyplývajícím zdravotním stavem a společenskými předsudky a za druhé tím, že mají málo sociálních dovedností a zkušeností.

Opatřilová a Procházková (2011) uvádějí, že v jistém smyslu může být pro některé lidi s postižením získávání zaměstnání usnadněno, jelikož je pro ně často zásadní fakt, že mají nějaké zaměstnání a už tolik nehledí na to o jaké zaměstnání se jedná. Je pro ně důležité, že se dokáží postarat sami o sebe a nejsou závislí na pomoci státu nebo blízkých. Tento přístup však může vést k výběru zaměstnání, které daného člověka nenaplnuje a nebaví, tak jak by mohla jiná zaměstnání.

Problém se získáním pracovního uplatnění může být také způsoben tím, že zaměstnavatelé často předpokládají, že lidé s postižením nemají dostatečnou kvalifikaci, nebo že nejsou schopni vzhledem ke svému postižení práci vykonávat. Pokud těmto domněnkám podlehnou a neověří si jaké schopnosti a dovednosti daný člověk má, je pak pro osoby s postižením těžké najít pracovní uplatnění. Zároveň osoby s postižením mají často menší motivaci ke vzdělávání a přípravě na budoucí zaměstnání nevěnují dostatek času. Pokud nemají lidé s postižením potřebnou kvalifikaci pro zaměstnání, pracovní uplatnění se jim shání složitěji. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013)

Na druhou stranu Opatřilová a Procházková (2011) uvádějí, že u osob s postižením je potřeba hledat takové zaměstnání, které jim bude vyhovovat ze strany schopností. Mezi taková zaměstnání mohou patřit i pozice, ke kterým není potřeba vysoká kvalifikace. Proto by takové typy zaměstnání mohly být vhodné i pro osoby s postižením.

Jednou z možností pracovního uplatnění u osob s tělesným postižením je práce z domova. V takovém případě zaměstnání se tyto osoby vyhnou dojíždění do práce a zároveň nemusí řešit, zda je pracoviště (bez)bariérové. Nevýhodou práce z domova je vyšší riziko izolace jedince, případně ztráta sociálních dovedností. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013) Opatřilová a Zámečnicková (2005, In Opatřilová, Procházková, 2011) k tomu dodávají, že je vhodné se při výběru oboru informovat, zda je v místě bydliště dané osoby nějaká možnost pracovního uplatnění. Tím je možné se vyhnout problému s obtížným získáváním pracovního uplatnění z důvodu chybějících konkrétních pracovních míst v dané lokalitě.

Možnosti pracovního uplatnění u osob se **získaným tělesným postižením** v průběhu produktivního života jsou různé. V některých případech se mohou tyto lidé vrátit do původního zaměstnání a beze změn a úprav mohou pracovat dále jako dříve. U některých osob postačí úprava původního pracoviště, tak aby nebylo pro danou osobu bariérové. Existují ale i takové případy, ve kterých návrat do původního zaměstnání není možný, v takovém případě je vhodné využít pracovní rehabilitaci, rekvalifikovat se anebo najít vhodné zaměstnání, které lze vykonávat i s původní kvalifikací. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013)

Podpora a pomoc v zaměstnání může být zajištěna například službou **Podporované zaměstnávání** (viz kapitoly 1.3 Podpora osob s tělesným postižením v pracovním uplatnění a 1.6 Ucelená rehabilitace) nebo například **osobní asistencí** prováděnou přímo na pracovišti.

Pricházková (2009) uvádí, že **osobní asistence** je jakási „pomocná ruka“ pro osoby s postižením, která jim přímo na pracovišti pomáhá s vyrovnáváním funkcí, které mají tyto osoby narušeny. Osobní asistence pomáhá osobám s postižením lépe se integrovat nejen v pracovním prostředí, ale celkově do společnosti. Dle Opatřilové a Procházkové (2011) osobní asistent na pracovišti pomáhá klientovi s těmi úkony, které klient sám z důvodu svého postižení nezvládne vykonávat. Klient jako zaměstnanec, by však měl většinu úkonů spojených s jeho zaměstnáním zvládat sám. Tento typ osobní asistence by měl pomáhat

se začleňováním osob s postižením na pracovní trh a tím pádem i do společnosti. V České republice není osobní asistence na pracovišti rozšířena, nejspíše z finančních důvodů, jelikož osobní asistenci si hradí její klient sám. Bartoňová, Pitnerová a Vítková (2013) také uvádějí, že někteří lidé s postižením potřebují na pracovišti pomoc asistenta, který práci nevykonává za ně, ale pomáhá jim s těmi činnostmi, které kvůli postižení daný člověk nezvládá (plně) provádět sám. Některým lidem může stačit podpora pouze při zaučování a seznamování se s chodem na pracovišti.

Překážky při zaměstnávání osob s postižením se objevují na straně zaměstnavatele, uchazeče o práci či již zaměstnané osoby, ale také na straně státu. **Ze strany zaměstnavatelů** může být problém v neznalosti, neinformovanosti o lidech s postižením nebo v předsudcích vůči těmto lidem. Může se ale jednat i o neochotu při poskytování informací nebo úpravách pracovního prostředí. Nebo uchazeč s postižením nedostane u pohovoru dostatečný prostor pro prezentaci sebe a svých schopností. **Ze strany uchazeče s postižením** se může jednat o nedostatečnou kvalifikaci, nedostatečnou informovanost ohledně hledání zaměstnání, nebo o předsudky vůči zaměstnavatelům spojené se strachem z nepřijetí z důvodu postižení. Problémem může být také neochota k dalšímu vzdělávání a rozvoji. Obecné překážky jsou například nedostatek pozic vhodných pro osoby s postižením, nedostatek podpůrných opatření, nedostatečná státní podpora zaměstnavatelů. (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013)

Procházková (2019) také uvádí, že **předsudky** mají velký vliv na vnímání lidí s postižením a mohou vést k názorům, že lidé s postižením nemohou pracovat, nebo že mohou vykonávat pouze podřadná zaměstnání. Vychází to pravděpodobně z toho, že potkávat osoby s postižením nebylo dlouhou dobu obvyklé a společnost s nimi nemá tolik zkušeností. A dodává, že ke snížení míry předsudků přispívá osobní pozitivní zkušenost intaktních osob s osobami s postižením. Taková pozitivní zkušenost v rámci pracovního prostředí by mohla snižovat znevýhodnění osob s postižením a mohla by se také snížit diskriminace na základě postižení. Procházková (2009) doplňuje, že předsudky jsou ve společnosti časté nejen na straně zaměstnavatelů, ale i mezi všemi občany. Lidé s postižením jsou často automaticky považováni za osoby práce neschopné, případně že jejich pracovní tempo bude výrazně pomalé nebo budou kvůli postižení často chybět v práci. Stává se tedy, že jsou tito lidé často

odmítnutí dříve než mohou zaměstnavateli ukázat jejich reálně schopnosti a dovednosti. Samozřejmě, že i mezi lidmi s postižením se najdou tací, kteří nemají zájem o zaměstnání, ale tak tomu je i mezi intaktní společností. Avšak lidé s postižením, kteří mají zájem o práci, by měli dostat šanci a neměli by být kvůli předsudkům omezováni. Jedním z důvodů stále přetrvávajících předsudků ve společnosti by mohl být nedostatek informací jednak zaměstnavatelů, jednak i lidí s postižením. Obě skupiny často ani neví, kde by mohli informace hledat, a tak se o to mnohdy ani nepokusí. Tímto přístupem se však situace v zaměstnávání osob s postižením zlepšit nemůže.

S tématem zaměstnávání se pojí i téma diskriminace. V našem právním systému máme zakotven mimo jiné **zákaz diskriminace na základě postižení**. Diskriminace se dělí na přímou a nepřímou. Přímá diskriminace je viditelná a výrazná, například zaměstnavatel nepřijímá uchazeče o zaměstnání, kteří mají jakékoliv zdravotní postižení. Nepřímá diskriminace je méně zřejmá. Často se jedná o požadavek, který se na první pohled zdá být neutrální. V takovém případě je potřeba posoudit, zda je požadavek objektivně pro výkon práce nutný nebo pouze diskriminuje určitou skupinu lidí. Zákaz diskriminace osob se zdravotním postižením je důležitý, jelikož často mohou být lidé s postižením diskriminováni na základě domněnek a předsudků zaměstnavatelů. Pokud z takového důvodu není s uchazečem o zaměstnání jednáno jako s ostatními a zároveň jeho zdravotní postižení objektivně nevyklučuje výkon dané práce, musí být s uchazečem jednáno stejně jako s ostatními. Antidiskriminační zákon tedy nezakazuje vyžadování určitých schopností pro dané povolání, musí se jednat o objektivně potřebné schopnosti. (Tomšej, 2020)

Skupinu **nezaměstnaných osob** v České republice tvoří převážně mladí lidé – absolventi, lidé s nižším stupněm vzdělání, matky s dětmi a lidé s postižením (Opatřilová, Procházková, 2011), z čehož lze vyvodit, že absolventi, kteří mají zároveň zdravotní postižení, jsou nezaměstnaností zásadně ohroženi. Dle Opatřilové a Procházkové (2011) jsou osoby se zdravotním postižením na pracovním trhu považovány za ohrožené a znevýhodněné nehledě na úroveň dosaženého vzdělání.

Procházková (2015) uvádí, že za vysokou nezaměstnanost může více faktorů, které jsou na straně zaměstnavatele, konkrétní osoby s postižením, ale i vnímání lidí s postižením společností nebo státní podpora v této oblasti. A proto by podle Opatřilové a Procházkové

(2011) měl být kladen důraz na motivaci k dalšímu vzdělávání osob s postižením, jelikož osoby s vyšším stupněm vzdělání mají více možností na získání pracovního uplatnění a jsou díky tomu méně ohroženy nezaměstnaností. (Opatřilová, Procházková, 2011)

Procházková (2015) dodává, že je potřeba poskytovat podporu lidem s postižením při získávání a udržení zaměstnání, jelikož obtíže je mohou potkat na mnoha místech tohoto procesu, od výběru profesního směru v období školní docházky, při hledání práce nebo při změně pracovního místa, po změně zdravotního stavu. U mladých osob s postižením, které nemají ještě zkušenosti s pracovním uplatněním, bývá často přítomná nízká důvěra v sebe sama, neví, jak si mají hledat práci nebo jak se prosadit, z toho důvodu mohou být méně motivovaní při hledání zaměstnání. V podobné situaci se může ocitnout i osoba, která je starší, má jisté pracovní zkušenosti, ale o práci přišla. Pokud delší dobu nemá pracovní uplatněním, může časem přijít o pracovní dovednosti i návyky.

Dále Procházková (2015) uvádí, že společnost často považuje nezaměstnanost u osob s postižením za běžnou a v případě, že je osoba s postižením pracovní úspěšná je to považováno za překvapivé, neobvyklé a někdy se můžeme setkat i s tím, že takový příběh sdílí média. Díky mediím tak může společnost pochopit, že i lidé s postižením mohou pracovat a plnohodnotně se zapojit do společnosti. Na druhou stranu, pokud bychom chtěli v budoucnu mít inkluzivní společnost, je potřeba abychom brali za samozřejmé, že všichni, včetně lidí s postižením pracují. Společnost by neměla brát nezaměstnanost osob s postižením jako normu, jelikož se tyto lidé mohou kvůli nezaměstnanosti dostávat do nepříznivých sociálních situací a tím pádem mohou vznikat i problémy v osobním životě. Tyto situace mohou lidé s postižením řešit nevhodnými způsoby.

Podpora zaměstnavatelů v zaměstnávání osob s postižením je důležitá. Jak uvádí Procházková (2009) zaměstnavatelé se často obávají náročnosti a komplikovanosti zaměstnávání osob s postižením. Problémem může být neznalost výhod, které nabízí stát zaměstnavatelům, kteří osoby s postižením zaměstnávají.

Zaměstnavatelům náleží po splnění určitých podmínek pomoc od státu. Do této pomoci se dle Zákona č. 435/2004 Sb. O zaměstnanosti řadí následující:

- Příspěvek na zřízení pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením (§75) – pracovní místo zřízené pro osobu se zdravotním postižením je takové místo, které zaměstnavatel vytvořil po dohodě s úřadem práce, na toto místo pak získává zaměstnavatel od úřadu práce příspěvek.
- Příspěvek na úhradu provozních nákladů vynaloženým v souvislosti se zaměstnáváním osob se zdravotním postižením (§76) – tento příspěvek může být na základě dohody s úřadem práce poskytován zaměstnavateli, který zaměstnává osobu se zdravotním postižením. Maximální výše příspěvku je 48 000kč na jednu osobu za rok.
- Chráněný trh práce a dohoda o uznání zaměstnavatele za zaměstnavatele na chráněném trhu práce (§78) – Chráněný trh práce tvoří tací zaměstnavatelé, kteří mají alespoň 50 % zaměstnanců se zdravotním postižením, a kteří zároveň uzavřeli písemnou dohodu s úřadem práce. Tato dohoda se nejdříve uzavírá na 3 roky, v případě prodloužení se uzavírá na dobu neurčitou.
- Příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením na chráněném trhu práce (§78a) – zaměstnavatel, který působí na chráněném trhu práce je úřadem práce podporován příspěvkem na zaměstnávání osob se zdravotním postižením na tomto trhu, který zaměstnavatel využívá na úhradu platů do výše 75 %, případně dalších nákladů. Příspěvek je poskytován zpětně za každé čtvrtletí. (Zákon č. 435/2004 Sb.)

Dalším zvýhodněním pro zaměstnavatele osob se zdravotním postižením je **nárok na slevu na dani z příjmu**. Za každého zaměstnance se zdravotním postižením se jedná slevu ve výši 18 000Kč ročně, za každého zaměstnance s těžším zdravotním postižením se jedná o slevu ve výši 60 000 ročně. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

Zaměstnané či podnikající osoby se zdravotním postižením, mohou získat následující **finanční zvýhodnění a slevy na dani z příjmu**:

- Základní a rozšířená sleva na invaliditu – sleva se poskytuje osobám, které jsou zaměstnané nebo podnikají. Základní sleva náleží osobám s priznanou invaliditou v prvním a druhém stupni, měsíčně dosahuje výše 210kč (ročně 2 520 Kč), rozšířená

sleva náleží osobám s přiznanou invaliditou ve třetím stupni a činí 420kč měsíčně (ročně 5 040 Kč).

- Sleva na držitele průkazu ZTP/P – držitelé tohoto průkazu mají nárok na daňovou slevu, jedná se o 1345kč měsíčně (ročně 16 140 Kč).
- Sleva na manžela/manželku s průkazem ZTP/P – osoba, která má za manžela nebo manželku osobu, která je držitelem průkazu ZTP/P a zároveň nemá příjem přesahující 68 000 Kč ročně, je možné využít slevu na manžela/manželku, a to v dvojnásobné výši oproti osobě bez průkazu ZTP/P. Tato sleva na dani činí měsíčně 4 140 Kč (ročně 49 680 Kč).
- Vyšší daňové zvýhodnění na vyživované dítě – rodič dítěte, které je držitelem průkazu ZTP/P má nárok na slevu na dani, která je dvojnásobná oproti slevě na dítě bez průkazu ZTP/P. Výše se odvíjí od množství dětí, pořadí zápisu dětí.
(gov.cz, 2024)

Podpora Osob samostatně výdělečně činných – osoby se zdravotním postižením mají možnost získat **Příspěvek na zřízení pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením – osobu samostatně výdělečně činnou**. Tento příspěvek dostává osoba, která sama pro sebe vytvoří na minimální dobu 3 roky. Dalším požadavkem je uzavření písemné dohody s Úřadem práce ČR o zřízení tohoto místa. Další pomocí může být **příspěvek na vybavení** výše zmíněného **pracovního místa** od Úřadu práce ČR. Finance z příspěvku je možné využít pouze na nezbytně nutné vybavení, které po celou dobu trvání dohody zůstane majetkem osoby, která čerpá tento příspěvek. (gov.cz, 2024)

Tyto příspěvky mají osobám s postižením pomoci se zahájením podnikání a s vybavením pracoviště. Výše příspěvku je odvozena od průměrné mzdy v ČR za první 3 čtvrtletí předchozího roku a rozděluje se do dvou kategorií. Osoby se zdravotním postižením mají nárok až na osminásobek průměrné mzdy a osoby s těžším zdravotním postižením mají nárok až na dvanásobek průměrné mzdy. O příspěvek je možné požádat osobně, poštou anebo elektronicky. (gov.cz, 2024)

3 Praktická část

3.1 Cíle výzkumného šetření, výzkumný vzorek

Cílem výzkumného šetření bylo zjištění, jak probíhal přechod a pomohlo co při přechodu mezi školou a pracovním životem u osob s těžším tělesným postižením.

Dílčí cíle:

- Zjistit, jak probíhal přechod mezi školou a pracovním životem u respondentů.
- Zjistit, co konkrétně respondentům v přechodu pomohlo, co ho usnadnilo.
- Zjistit, zda respondenti využili služby, které pomáhají s přechodem (tranzitní program, kariérové poradenství atd.)

Výzkumné otázky:

- Jak probíhal přechod mezi školou a pracovním životem u respondentů?
- Co konkrétně respondentům v přechodu pomohlo, co ho usnadnilo?
- Využili respondenti služby, které pomáhají s přechodem (tranzitní program, kariérové poradenství atd.)?

Výzkumný vzorek

Pro výzkum byli sháněny osoby s těžším tělesným postižením, které mají zkušenosti s pracovním uplatněním. Kritéria byla zvolena tak, aby bylo možné výsledky porovnat. Jednotliví respondenti musí mít tělesné postižení, podobné funkční omezení vyplývající z tělesného postižení, intelekt v normě a měli by být bez výraznější vady řeči. Dalším důležitým kritériem byla zkušenost s pracovním uplatněním. Respondentů bylo celkem 5, dvě ženy a tři muži. Respondenti byli ve věku 29, 34, 36, 37 a 45 let.

Respondenti pro tento výzkum byli sháněni přes dvě pražské organizace, které z důvodu anonymizace nebudou zmíněny. Všichni respondenti momentálně a dlouhodobě žijí v Praze.

3.2 Metodologie

Pro tento výzkum byla zvolena kvalitativní metoda sběru dat – narativní rozhovory. Metoda byla zvolena, z důvodu vhodnosti jejího využití při výzkumech, které se zaměřují

na vyprávění o životě nebo nějaké jeho části. V tomto případě byl výzkum zaměřen na vyprávění o životním období, které začíná školní docházkou, pokračuje přes přechod mezi školou a pracovním životem a končí obdobím pracovního uplatnění.

Hlubkový rozhovor je dle Švaříčka, Šedové a kol. (2014) nejčastěji využíván v kvalitativních výzkumech. Existují dva hlavní typy hloubkového rozhovoru – polostrukturovaný a nestrukturovaný. Polostrukturovaný rozhovor se vyznačuje předem připravenými tématy a otázkami, nestrukturovaný čili narativní rozhovor je tvořen obvykle jednou obsáhlejší otázkou v počátku rozhovoru a dále se otázky odvíjí podle toho kam se rozhovor ubírá. Pro tuto práci byl vybrán právě narativní, nestrukturovaný rozhovor.

Dle Hendla (2023) narativní rozhovor dává výzkumníkovi možnost lépe zaznamenat zkušenost dotazovaného, než jaké možnosti se dostává při odpovídání na sadu otázek. V narativním rozhovoru dotazovaný vypráví příběh, o celém životě, nebo o nějakém období či tématu. Vychází se z předpokladu, že při volném vyprávění lze zjistit souvislosti, které by se neprojevíly při odpovídání na otázky. Rozhovor je rozdělen do čtyř fází: „*stimulace, vyprávění, kladení otázek pro vyjasnění nejasností, zobecňující otázky*“ (Hendl, 2023, s. 182) Stimulace dotazovaného má zajistit jeho pochopení výzkumu, navázání důvěry a položení úvodní otázky tak, aby dotazovaný věděl, o čem má vyprávět. Následuje samotné vyprávění. V části kladení otázek pro vyjasnění nejasností se výzkumník snaží pochopit a ujasnit si nejasnosti a rozpory. Dotazovaný odpovídá tak, že dalším vyprávěním doplní další informace. V poslední části zobecňujících otázek, se výzkumník ptá na otázky „proč?“, čímž dotazovaný vysvětluje svoje motivace či důvodů k nějakému chování či jednání. Každopádně hlavní složkou narativního rozhovoru je vyprávění, popis stavu či vysvětlování důvodů je připuštěno, ale v minimální míře. (Hendl, 2023)

Respondenti byli na začátku rozhovoru vyzváni k tomu, aby vyprávěli o životním období od školní docházky, přes přechod do pracovního života až do současné chvíle. Respondenti vyprávěli své příběhy, ve chvíli, kdy vyprávění dokončili proběhlo nestrukturované doptávání se a ujasňování témat, o kterých respondenti mluvili.

3.3 Analýza dat

Rozhovory se všemi respondenty byly přepsány a následně zakódovány za pomoci techniky otevřeného kódování. „Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014, s. 211) Poté, co výzkumník vytvoří seznam kódů lze začít s jejich kategorizací – jednotlivé kódy se rozdělují podle podobnosti do kategorií. (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014)

K vytvoření finálního výzkumného textu byla využita technika vyložení karet. „Jde zkrátka o to, že výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií.“ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014, s. 226)

Výzkumný text vznikl na základě převyprávění vzniklých kategorií, které jsou následující:

- **Sociální opory v životech respondentů**
- Sociální opory od rodiny
- Sociální opory od přátel
- **Osamostatnění se od rodiny**
- Internát
- Samostatné bydlení
- **Školní docházka**
- Mateřská a základní škola
- Střední škola
- Praxe na střední škole
- Vysoká škola
- **Přechod ze školy do pracovního života**
- Budoucnost – rozhodování o povolání, myšlenky o pracovním uplatnění
- Co v přechodu pomohlo
- **Hledání pracovního uplatnění**
- Důvody pro hledání práce
- Získání pracovního uplatnění

- Pohovory
- Odmítnutí
- Odchod z práce
- Nezaměstnanost
- **Pracovní uplatnění**
- Brigády
- Práce
- Úvahy o změně
- **Jak jsou respondenti momentálně spokojeni se svými životy**

3.4 Vlastní šetření

Sociální opory v životech respondentů

Podpora od okolí, ať už se jedná o rodinu nebo známé a kamarády, případně úplně cizí lidi je důležitá pro všechny, nejen pro osoby se zdravotním postižením. V životech respondentů hrají v sociální opoře velkou roli známí a přátelé. Díky nim získali mnoho pracovních příležitostí a dostali se tam, kam by se bez pomoci přátel nikdy nedostali. Tento typ podpory je důležitý i pro psychickou pohodu, jelikož respondenti věděli, že se mají na koho obrátit v případech, kdy si sami nevěděli rady nebo neuměli situaci jinak vyřešit. Sociální opora v přátelích je dle slov respondentů velmi funkční a potřebná.

Sociální opory od rodiny

Všichni respondenti popisují relativně dobrou podporu a pomoc od rodiny v dětství, v době školní docházky, ale i v dnešních dnech, kdy jsou respondenti dospělí a žijí již řadu let samostatně. Rodiče zajišťovali respondentům péči a věnovali se jim. Z doby dětství respondenti popsali tyto konkrétní situace, které jim utkvěly v paměti, a ve kterých jim byla rodina nápomocná. Jeden respondent byl po zjištění jeho diagnózy asi rok hospitalizován v nemocnici, jeho matka se velmi zasadila o to, aby její dítě mohlo znovu nastoupit do této běžné základní školy. Matčina snaha měla pozitivní výsledek a tento respondent mohl dokončit základní školu. Respondent C: „...nakonec to máma nějak vybojovala...“ Další respondent popsal, že jeho rodiče se rozvedli a on se s matkou odstěhoval z vesnice do města, ve kterém nastoupil do nové školy, tam se ale necítil dobře, nezapadl do kolektivu a bylo to pro něj velmi náročné období, jeho matka pochopila, že se jejímu dítěti v nové

škole nelíbí, a tak se odstěhovali zpět na vesnici, kde byl ve škole opět spokojený. Respondent B: „...*máma tyhle ty signály nějak reflektovala a přestěhovali jsme se s novou rodinou zase do prostředí vesnice...*“ Jediná respondentka naopak uvedla situaci relativně negativní. Její matka nevěřila tomu, že by tato respondentka mohla někdy samostatně žít a respondentce to napřímo říkala. Také ve výběru střední školy byla rodinou negativně ovlivněna a v podstatě přemluvena k tomu, aby šla na školu, která pro ni bude „vhodnější“ než škola běžného proudu. Respondentka E: „...*moje maminka mi vždycky říkala, že já nikdy nebudu moct jako žít sama, že vždycky budu muset být s ní, anebo někde právě jako v ústavu...*“ Další respondent uvedl, že s rodinou má dodnes dobré vztahy a rodina ho i finančně podporuje. Respondent D: „...*mám i nějakou... Docela jako fajn podporu od rodiny...*“.

Další respondentka uvedla, že v rodině měla štěstí v tom, že i přes to, že s matkou měly dobrý vztah, nevytvořily si na sobě navzájem závislost a obě pak v klidu zvládaly odloučení v době pobytu na internátu. Respondentka A: „...*že vona byla v pohodě, já jsem byla v pohodě...*“ Naopak další dva respondenti uvedli jinou situaci. Respondenti zvládali odchod z domova na internát bez problémů, ale tento odchod byl dle jejich slov náročný pro jejich matky, které o ně měly starost, bylo jim líto, že posílají své dítě pryč, bylo jim nepříjemné, že nevědí, co se s jejich dítětem děje, jak je o něj postaráno apod. Respondent C: „...*fakt si myslím, že ty rodiče to nesli hůř...*“ Respondentka E: „...*největší problém měla moje maminka...*“

Sociální opory od přátel

Téměř všichni respondenti velmi často zmiňovali podporu od přátel, kamarádů a známých. Přátelé pomáhali respondentům hlavně s hledáním práce. Respondenti od nich dostávali doporučení na zaměstnavatele a firmy, kontakty na konkrétní osoby, které by s hledáním mohly pomoci, dále byla zmíněna pomoc s hledáním praxí ve škole nebo pomoc s hledáním bydlením. Respondent C: „...*jsem to zkoušel nějak přes kamarády, který mám i starší, třeba některý a voni tam měli nějaký kontakty...*“ Respondentka A: „...*a to bylo zase přes známýho z Jedličkárny...*“ Pomoc přátel a známých považují respondenti za velmi dobrý způsob, jak získat, to, co potřebují a velmi si pochvalují, jak jim v životě tento okruh lidí pomohl.

Jedna respondentka uvedla, že mimo známých, jejichž pomoc zažila, se jí v životě několikrát naskytla pomoc i od naprosto cizích lidí. Většinou se jednalo o případy, kdy se tato respondentka dostala do reportáže v televizi, například při příležitosti oslav 100 let Jedličkova ústavu a lidé se ozvali, že by mohli s něčím pomoci. Respondentka A: „...*to taky bylo v televizi a pán se ozval, že nabídne byt, že tam můžu upravit koupelnu.*“

Osamostatňování se od rodiny

Mezi respondenty se objevily myšlenky, že samostatnost začíná až ve chvíli, kdy se musí člověk postarat sám o sebe, zaplatit první nájem, platit si osobní asistenci atd. Jeden respondent uvedl, že pro něj opravdový samostatný život začal ve chvíli, kdy získal **elektrický vozík**, díky němuž mohl zažívat samostatnost v pravém slova smyslu. Respondent D: „...*samostatnost v tom, kam jet, byla jako rozhodující moment mého osamostatnění, protože dokud vás někam tlačej, tak je to [...] jako ježdění autem na sedačce spolujezdce, [...] v podstatě, jestli jako víte, kam jedete, vlastně na tom nezáleží, oni vás tam dovezou. [...] dokud sami neuděláte tu chybu, že někam zabloudíte [...] tak vlastně podle mě tý samostatnosti nemůžete docílit.*“

Internát

Všichni respondenti bydleli v průběhu studia na internátu. Dva respondenti bydleli mimo rodinu již od první třídy, z nichž jedna respondentka bydlela na internátu při základní škole Jedličkova ústavu v Praze, jelikož nepochází z Prahy a popsala, že pro ni bydlet na internátu bylo naprosto normální. Respondentka E: „...*nemám to srovnání, jaký je to být s tou rodinou, takže mně to vlastně jako přišlo normální.*“ Ale zároveň popsala nevýhodu, kterou vidí na osamostatnění se od rodiny v nízkém věku, a tou je ochabování rodinných vztahů, které se na dálku jen těžko udržují. Respondentka E: „...*uvědomovala jsem si, že asi třeba nám trošku unikaj potom ty bližší vztahy...*“ Druhý respondent chodil na základní školu v lázních a uvedl, že si myslí, že jeho matce to usnadnilo život, jelikož se musela starat o velkou rodinu a tím, že on bydlel v lázních tak jí odpadla jedna starost.

Všichni respondenti nastoupili na střední školu do Jedličkova ústavu, a bydleli na internátu. Respondenti toto období nepovažovali za osamostatnění se v pravém slova smyslu, jelikož se o ně plnohodnotně starali vychovatelé. Na druhou stranu respondenti často uváděli, že to pro ně byla velká změna a bylo potřeba si na tento nový život zvyknout, adaptovat

se na nové prostředí, nová pravidla atd. a zvyknout si na to, že nemají na blízku rodiče, kteří jim do té doby se vším pomáhali. Respondent C: „...nevěděl jsem úplně, do čeho jdu...“, respondent B: „...musel jsem se s tím trošičku naučit pracovat, [...] pak už to pro mě bylo naprosto přirozený a standardní.“, respondentka A: „...neměla mamku za zadkem, žejo každé den, takže jsem to vlastně musela nějak zvládnout sama...“. Respondenti popisovali, že si myslí, že bylo dobře, že se začali osamostatňovat již s nástupem na střední školu, protože jim to pomohlo připravit se na budoucí samostatný život. Zároveň uváděli, že s podporou vychovatelů, ale i nových přátel byl přechod na internát o něco příjemnější a lépe zvládnutelný. Respondent B: „...bylo dobrý rozhodnutí, protože mi to ten život hodně jako připravilo do té fáze, v který žiju teď...“. Jedna respondentka uvedla, že je podle ní osamostatnění v tomto věku důležité, ale je potřeba mít kolem sebe lidi, kteří vám s tím pomohou. Respondentka A: „...je potřeba mít kolem nějaký lidi, abys jako nebyla hozená úplně jako do moře prostě a plav si vid'. [...] byla jsem hozená, ale měla jsem kolem sebe třeba kruh jo... plavací kruh.“

Samostatné bydlení

Několik respondentů uvedlo, že během svého života využili **program Samostatné bydlení**, který nabízí Jedličkův ústav dospělým lidem se zdravotním postižením. Jedná se o možnost vyzkoušet si samostatné bydlení v bezpečném prostředí. Respondenti uvedli, že jim tento program byl nabídnut, a tak této příležitosti využili. Respondentka E: „...v rámci Jedličkárny je tréninkový bydlení, kde si to můžete jako vyzkoušet, tak tam jsem bydlela dva roky po maturitě.“ Tuto možnost respondenti zmínili, ale nepopisovali, že by tato zkušenost měla zásadní vliv na jejich budoucí zvládnání samostatného bydlení. Brali to spíše jako jednu z životních fází a jako přechod mezi bydlením na internátu a samostatným bydlením.

Respondenti uvedli různé zkušenosti se samostatným bydlením. Žádný z respondentů nepochází z Prahy a jejich rodiny žijí ve městech a vesnicích zhruba 50 až 100 km vzdálených od Prahy. Všichni respondenti chtěli zůstat po dokončení studií v Praze, a tak neměli možnost bydlet u rodin, ale museli si hned po dokončení školy najít vlastní bydlení. Někteří respondenti se na nějaký čas vrátili do svých rodných měst, ale jednalo se o krátkodobé řešení situace, někteří respondenti zůstali nějaký čas bydlet na internátu. Všichni respondenti vystřídalí více různých míst, kde během života bydleli. Objevovaly

se následující typy bydlení: internát, na kterém byla možnost bydlení i po dobu studia na vysoké škole, Centrum pro tělesně postižené Fatima, které nabízí krátkodobější bydlení, Domov pro osoby se zdravotním postižením Paprsek, dále se objevovalo bydlení u kamarádů, bydlení v bytech zvláštního určení a bydlení v běžných bytech. Respondenti využívali při hledání bydlení pomoc některých organizací, využita byla sociální rehabilitace či pomoc od sociálních pracovníků, jedné respondentce nabídl bydlení majitel jednoho bytu po shlédnutí reportáže v televizi, ve které se respondentka objevila.

Všichni respondenti chtěli mít vlastní bydlení, kde nebudou omezováni pravidly, která znali z internátů, domovů a center, které v životě využili. Momentálně část respondentů bydlí v běžných bytech a část bydlí v bytech zvláštního určení, kde platí nižší nájem, což popisují jako výraznou podporu jejich samostatného života, protože někteří by si nemohli dovolit platit bydlení v běžném bytě. Jako nevýhodu bytů zvláštního určení popisují respondenti hlavně čekací dobu, která může trvat i několik let, než se najde volný byt.

Školní docházka

Mateřská a základní škola

Někteří respondenti měli školní docházku komplikovanější, jiní méně. Všichni ale byli nějak ovlivněni svým tělesným postižením. Většina respondentů chodila do běžné základní školy, jeden respondent chodil na základní školu v lázních a jedna respondentka chodila na základní školu v Jedličkově ústavu. Tyto dva respondenti tedy již od základní školy nebydleli s rodinami, ostatní ano. Vliv na jejich budoucí životy v této skutečnosti autorka nepozoruje. Respondent, který docházel do školy v lázních sám uvádí, že výuce v lázních nebyla věnována dostatečná pozornost, a že se to podepsalo například na jeho pravopisu. Jedna respondentka uvedla, že v průběhu prvního stupně základní školy jí bylo učiteli doporučeno, aby přestoupila na běžnou školu, jelikož třída v Jedličkově ústavu ji podle učitelů brzdila. Respondentka se ale přestupu bála a nakonec nepřestoupila. Respondentka E: *„Ve čtvrté třídě mi bylo řečeno, že by pro mě bylo lepší, kdybych jako přestoupila na klasičnou základní školu, že je třída na mě jako pomalá a že by mi to jako prospělo.“*

Střední škola

I přes to, že ani jeden z respondentů není původem z Prahy, všichni docházeli na střední školu do Jedličkova ústavu a škol v Praze. Školu většině respondentů z velké míry pomáhala

vybrat rodina, což je do jisté míry nejspíš způsobeno tím, že žáci v tomto věku často ještě nevědí, co by chtěli dělat anebo nemají přehled o možnostech středních škol. Respondentka A: „*Spíš teda máma to řešila...*“. Respondent C: „*Máma nabídla, že tam pojedeme na den otevřených dveří. Když jsme tam jeli a já zjistil, že tam jsou úplně jako normální lidi, mnohdy chytřejší, chytřejší než já, a tak jsem řekl, že jo, že to zkusíme.*“ Téměř všichni byli s výběrem školy spokojeni. Jen jedna respondentka chtěla jít na běžnou střední školu, ale nebyla v tom od celé rodiny podporovaná, a nakonec se rozhodla pokračovat na střední školu v Jedličkově ústavu, kde absolvovala i základní školu. Respondentka E: „*Tam jsem taky už měla vybranou školu [...], normální střední a tam i teda zafungovali některý členové rodiny, který mi jako vštěpovali do hlavy, že potřebuju tu komplexní péči a že mě budou spolužáci šikanovat a že bych měla zůstat v Jedličkárně...*“

Výběr střední školy u respondentů se může zdát jako svobodný, ale výzkum jasně poukazuje za prvé na to, že **nabídka škol**, které by byly vhodné pro žáky s těžším tělesným postižením byla **nedostačující** nebo bylo pro žáky a jejich rodiny důležité, aby škola měla i bezbariérový internát a nemuseli řešit dojíždění, dopravu atd. a za druhé poukazuje výzkum na to, že **výběr maturitních oborů**, které jsou vhodné pro žáky s tělesným postižením byl v té době **malý**, a pokud chtěli mít respondenti maturitu, museli vybírat z velmi omezeného množství oborů, respektive si museli maturitu dodělat později jinde. Respondentka A: „*...hledaly jsme nějakou asi jako bezbariérovou nebo s nějakým... nějakým jako servisem pro mě...*“. Respondent C: „*...jsem vybíral čistě bezbariérovou školu.*“

Téměř všichni respondenti si vybírali obor na střední škole převážně podle toho, že se jednalo o maturitní obor a zároveň aby věděli, že obor zvládnou vystudovat a mohli dále pokračovat na vysokou školu. Respondent C: „*...chtěl jsem maturitní nějaký obor, abych mohl jít dál.*“ Jeden respondent si maturitu dodělával po ukončení studia v Jedličkově ústavu na běžné obchodní škole, jelikož chtěl také dál pokračovat na vysokou školu. Respondent D: „*Maturitu jsem si pak dodělával...*“.

Jeden respondent, který docházel na běžnou mateřskou i základní školu uvedl, že pro něj byl šok, přechod do školy, která je určena primárně pro žáky s tělesným postižením. Respondent B: „*...což pro mě byl docela šok, protože já jsem byl celej život integrovanej mezi běžnou společností [...] z tý minority jsem se stal součástí jako toho celku, kde všichni jsme měli*

nějaký problém...“ Někteří další respondenti také chodili do běžných základních škol a takovou zkušenost nepopisují. Otázkou je, zda by (nejen) respondentovi B neprospělo vybírat střední školu běžného typu, jelikož i v pracovním životě je větší pravděpodobnost, že bude integrován do společnosti a nebude pracovat čistě v kolektivu lidí s tělesným postižením. Z tohoto pohledu by možná mohlo být pro velkou část osob nejen s tělesným postižením výhodnější absolvování běžné školy, jelikož by mohla tyto osoby lépe připravit na život ve většinově intaktní společnosti. Jedna respondentka tuto domněnku potvrzuje. Respondentka E: „...*že jsem byla dlouhou dobu v nějaký bublině a vlastně mi pak jako delší dobu trvalo si na ten jako venkovní svět, i když v uvozovkách, zvyknout a přizpůsobit se mu.*“.

Všichni respondenti vypověděli, že na gymnázium, které v Jedličkově ústavu bylo druhou maturitní možností nechtěli jít. Mezi důvody se objevoval názor, že gymnázium je moc obecné a člověka nikam neprofiluje, dále se objevovaly obavy respondentů, že gymnázium je moc náročné a nejspíš by jej nezvládli, a tudíž si na tuto možnost netroufli. Otázkou je, jestli to byl reálný odhad schopností anebo se jen v tomto ohledu podceňovali, případně neměli dostatečnou podporu od rodiny. Dále je důležité zmínit, že všichni respondenti, až na jednu respondentku věděli již během studia, že se tomuto oboru nechtějí nadále věnovat. Je škoda, že si **respondenti nemohli vybrat z širší nabídky škol. ...**“ Respondent B: „*Jo, určitě cílem byla maturita a za tu dobu čtyř let toho studia jsem pochopil, že v tomhle oboru uplatnění hledat nebudu.*“

Všichni respondenti **pokračovali na vysoké školy**, otázkou je, zda by další studium volili i ve chvíli, kdy by si mohli vybrat obor na střední škole podle svých představ o budoucnosti a možném povolání, které by chtěli vykonávat. A zároveň by škola splňovala všechny požadavky respondentů, podle kterých školu vybírali. Sami respondenti však uvedli, že Jedličkův ústav a školy, byla jasná volba, nachází se v Praze – velkém městě, které přináší větší množství možností než malá města a vesnice. Respondent D: „...*prostě ta Praha přece jenom vozejčkářům poskytuje jako největší možnost se uplatnit a realizovat.*“ A dalším důvodem k výběru mohly být služby, které tato škola nabízí. Jednak je škola přímo určena pro žáky s tělesným postižením – učitelé s nimi mají zkušenosti a vědí, jak s nimi pracovat, a jednak je zde možnost bydlet na internátu, který je také zaměřen na žáky s tělesným postižením.

Pokud by se respondenti rozhodli jít na školu hlavního proudu, která většinově vzdělává intaktní žáky, mohlo by to být pro respondenty a jejich rodiny náročnější, jelikož by museli zajistit, že škola bude bezbariérová, museli by zajistit vhodné bydlení, a další služby. V Jedličkově ústavu tyto starosti odpadly, jelikož vše zařizovala a zajišťovala škola.

Praxe na střední škole

Téměř všichni respondenti chodili na střední škole na praxe. Praxe by měly být možností získat přehled o možnosti pracovního uplatnění po ukončení školy. Vzhledem k tomu, že většina respondentů se však studovanému oboru nechtěla po ukončení školy věnovat, praxe jim mohly nabídnou pouze obecný pohled na to, jak fungují různá pracoviště, jaké pracovní návyky jsou pro práci důležité apod. Respondenti si mohli vybírat praxe podle vlastních preferencí, ale samozřejmě v rámci oboru, který studovali. Objevovala se tato místa praxí – domov pro seniory, dům s pečovatelskou službou, komunitní centrum, dětský domov. Až na jednu respondentku, kterou obor zajímal a dokázala si sama sebe představit, že se v budoucnu tomuto oboru bude nadále věnovat, si všichni ostatní respondenti uvědomovali, že tomuto oboru se v budoucnu věnovat nechtějí. Respondent C: *„...takže všechno se odvíjelo od toho, co bych v budoucnu mohl dělat, ale věděl jsem už tehdy, že to úplně dělat nechci.“*

Vysoká škola

Respondenti měli opravdovou možnost volby oboru až po střední škole, jelikož z vysokých škol mohli vybírat víceméně neomezeně, často v té době měli zajištěné nějaké bydlení, většinou internát, na kterém byla možnost pokračovat i po dobu studia na vysoké škole. Na druhou stranu většina respondentů nakonec stejně využila možnost studia na Metropolitní univerzitě, která nabízí stipendijní program pro osoby s postižením. Z respondentů, kteří se vydali na Metropolitní univerzitu se dvěma z nich nepodařilo dokončit i přes to, že jediné, co jim k dokončení zbývalo bylo napsání závěrečné práce a složení státních závěrečných zkoušek. Poslední respondentka studium tehdy ukončila hned po prvním semestru, avšak později se rozhodla si studium dodělat a nyní dokončuje studium na metropolitní univerzitě na jiném oboru. Dva respondenti si však vysokou školu vybírali čistě podle svých preferencí, jednalo se o filmovou školu, obor zaměřený na střih a o Filozofickou fakultu a obor Filozofie. Oba respondenti uvedli, že je tyto obory lákaly a zajímaly. Jeden z těchto dvou

respondentů vysokou školu nakonec nedokončil, jelikož dle jeho slov pro něj byly některé předměty moc náročné, druhá respondentka školu úspěšně dokončila. I přes to, že většina respondentů vysokou školu nedokončila, měli alespoň možnost vyzkoušet si studovat a zkusit najít obor, který by je v budoucnu mohl bavit. Je ale možné, že pokud by respondenti měli větší možnost výběru oborů již při výběru středních škol, nemuseli by pokračovat ve studiu na vysokých školách, ale mohli by se dříve věnovat výběru pracovního uplatnění a práci.

Všichni respondenti se pokusili o studium na vysoké škole, ale pouze jedna respondentka vysokou školu dokončila, ostatní školu v různých fázích studia a z různých důvodů ukončili. Dva respondenti ukončili studium těsně před jeho dokončením. Jeden respondent jako důvod uvádí, že se chtěl již naplno věnovat zaměstnání, kdo kterého nastoupil během studia na vysoké škole a druhý se chtěl věnovat partnerce a dětem, i když sám to považuje trochu za výmluvu. Další dva respondenti školu nedokončili ze začátku studia, jedna respondentka nedokončila ani první semestr, jelikož se v té době chtěla věnovat, dle jejích slov zajímavějším věcem, druhý respondent se několikrát pokoušel o studium, ale později usoudil, že je tento obor pro něj moc náročný. Respondent D: „...*zpětně vim, že jsem si jako naložil víc, než jsem byl schopnej zvládnout...*“

Přechod ze školy do pracovního života

Budoucnost – rozhodování o povolání, myšlenky o pracovním uplatnění

Dva respondenti popsali, jaké měli myšlenky o své budoucnosti, které byly naprosto opačné. Respondentka A popisuje, že když byla mladší, neměla vůbec představu o tom, že jednou bude samostatně bydlet nebo pracovat: „...*jsem si myslela, že prostě budu asi doma...*“ naopak respondent B popisuje, že odjakživa věděl, že bude pracovat: „...*byla to pro mě jako jasná věc, jelikož mám pracovitý rodiče...*“. Jedna respondentka uvedla, že jí přijde, že téma pracovního uplatnění nebylo zmiňováno v rámci výuky pravděpodobně z důvodu stereotypního pohlížení na skupinu osob se zdravotním postižením, a proto ji nikdy nenapadlo nad svojí budoucností a pracovním uplatněním přemýšlet. Pokud si například učitel myslí, že jeho žák s tělesným postižením nikdy nebude pracovat, nemá důvod k tomu, aby žákovi představil možnosti budoucího pracovního uplatnění.

Respondenti dále uváděli, že po střední škole často nevěděli, co budou chtít dělat dál, kterým směrem se vydat. Roli hrála podle respondentů nerozhodnost, ale i čekání na to, co život přinese. Respondent C: „...*to bylo prostě pro mě těžký v tom se rozhodnout.*“. Respondent D: „*Já jsem se nerozhodoval, já beru, jak to přijde.*“ Je možné, že respondenti nebyli ve škole ani v domácím prostředí podněcování k přemýšlení o budoucnosti a možnostech pracovního uplatnění. Jak už bylo výše zmíněno, pokud nejsou žákovi představeny možnosti pracovního uplatnění a zároveň je k němu přístupováno, jako k osobě, která pravděpodobně práci nikdy nenalezne, jen těžko si takový žák sám pomůže.

Respondenti uvedli, u čeho si uvědomili, že je to baví natolik, že by to mohlo být jejich budoucí zaměstnání. K tomuto uvědomění docházelo většinou až v průběhu střední školy nebo na vysoké škole, či až při hledání práce. Respondenti si například uvědomovali, co je baví a co jim jde a jsou v tom dobří například na základě vlastních koníčků, někteří došli k tomuto uvědomění v průběhu studia, na přednáškách nebo v rámci praxí. A tak si v této oblasti zkusili získat vzdělání nebo rovnou zaměstnání. Respondent C: „...*tak to mě nějak jako bavilo, naplňovalo a řekl jsem si, proč to nedělat za peníze?*“ Většině se nakonec povedlo získat zaměstnání v tom oboru, který je baví a chtějí se mu věnovat.

Na druhou stranu někteří respondenti uvedli, že se realizují převážně mimo práci. Tyto respondenty sice práce relativně baví, ale převážně se realizují mimo zaměstnání ve volném čase, ve svých zálibách – hraní her, poslouchání podcastů, sledování sportu v televizi, chození do divadel, zpěv. Respondent D: „...*ale to se jako realizuju v tom smyslu, že nepotřebuju úplně, aby mě ta práce jako úplně nějak strašně naplňovala.*“ Je tedy vidět, že není nutné najít (ihned) práci podle všech představ, jelikož je možnost realizovat se i mimo práci a tito respondenti jsou toho důkazem.

Co v přechodu pomohlo

Všichni respondenti uvádějí, že **nevyužili téměř žádné služby**, které by jim pomohly s přechodem do pracovního, dospělého a samostatného života. Někteří uvedli, že například o tranzitním programu slyšeli, ale neměli o takovou službu zájem. Často se v tomto ohledu spoléhali sami na sebe nebo na své okolí a jeho zkušenosti. Respondent D: „...*ani ve škole jsem nežádal nějaký zvláštní úlevy nebo na veřejce, to ne. Já jsem to vždycky splácal.*“ Otázkou je, proč těchto služeb respondenti nevyužili, jelikož takovéto služby by mohly

velmi usnadnit přechod do pracovního života. Je možné, že by využití těchto služeb mohli brát jako svoje vlastní selhání, jelikož často se respondenti zmiňovali o tom, že si zvládli poradit nějak sami nebo za pomoci přátel, a tak neviděli důvod proč hledat pomoc těchto služeb.

Mezi služby a pomoc, kterou v ohledu přechodu ze školy do pracovního života respondenti vyhledali se řadí **ergoterapie**, na které se mimo jiné nacvičovaly dovednosti, které jsou potřebné pro samostatný život, například přesuny, nebo práce s financemi. Dále byla zmíněna **sociální rehabilitace** a **sociální pracovník** ze střední školy, kteří některým respondentům pomáhali po ukončení studia se sháněním samostatného bydlení, v čemž těmto respondentům nakonec úspěšně pomohli. Jeden respondent se s žádostí o pomoc s hledáním asistenta na vysokou školu obrátil na jednu **organizaci poskytující osobní asistenci**, která toho času nabízela takovou pomoc. Dále byl zmíněn **kurz**, jehož služby někteří respondenti vyhledali v době, kdy si začínali hledat pracovní uplatnění. Tento kurz se zaměřoval na témata jako například: jak se chovat na pracovním pohovoru, jak si správně sepsat životopis, dále díky tomuto kurzu dostali respondenti přístup k databázi zaměstnavatelů a firem, kteří se věnují zaměstnávání osob se zdravotním postižením a do e-mailu jim chodily nabídky pracovních příležitostí. Respondent C: *„...nám jako radili, co a jak a dohazovali nám nějaký nabídky prací pro OZP.“*

Hledání pracovního uplatnění

Důvody pro hledání práce

Všichni respondenti popsali důvody, proč chtěli pracovat. U žádného respondenta nebyl jen jeden důvod, kvůli kterému by si chtěl práci hledat, u každého bylo důvodů víc a všichni si hledali práci z vlastních vnitřních důvodů, jen někteří k tomu měli navíc další důvody, které vzešly od jejich okolí.

Mezi nejčastějšími důvody se objevovala **finanční situace**, respondenti potřebovali zaplatit hlavně bydlení či potraviny, ale často také osobní asistenci, za kterou platí respondenti měsíčně nemalé částky, zvláště pokud potřebují asistenci i v průběhu noci. Respondentka E: *„...že asi bude potřeba si ještě trošku přivydělat, že dávky od státu mi vopravdu stačit nebudou.“*

Mimo tyto nezbytnosti respondenti zmiňovali, že si chtěli dopřát i další příjemnosti v životě, na které taky potřebovali finance. Jednalo se například o chození do divadel, placení různých internetových služeb a celkově **hrazení volnočasových aktivit**. Respondenti se zmiňovali o svobodě, nezávislosti a finančním zázemí, kterých mohou dosáhnou právě díky tomu, že si budou vydělávat peníze. Jako další důvod se často u respondentů objevovalo tvrzení, že chtěli začít pracovat kvůli tomu, aby jen **neseděli celý den zavřeni doma** a nic nedělali, ale aby měli nějakou činnost, které se mohou věnovat a dostali se i třeba mezi další lidi. Dalším důvodem byla touha po tom **být prospěšný pro pracovní trh** a tvořit nějaké hodnoty, vidět, že to, co dělají má smysl. Respondent C, který byl nějaký čas po škole doma a nechodil do práce: „...*pak už to člověka doma přestalo bavit a chtěl něco dělat.*“ Respondent B: „...*že prostě tvořím nějakou hodnotu tou svojí činností...*“

Někteří respondenti dále zmiňovali i **vnější faktory**, které se dají zařadit mezi důvody proč začali hledat zaměstnání. Mezi respondenty se objevovaly následující důvody. Rodina a okolí respondenta nebylo spokojeno nebo negativně komentovalo to, že respondent nemá zaměstnání. Respondent C: „...*okolí do mě tak nějak jako šilo včetně přítelkyně tehdy a tak, což jako jsem bral, že jo, že mají pravdu...*“. Další respondent pociťoval podobný tlak ze svého okolí, který ale byl směřován k tomu, že nepracuje dostatečně, jelikož jeho práce byla zároveň jeho koníčkem a negenerovala mu pravidelný příjem, ale výdělek byl závislý na vystoupeních. Respondent D: „...*sociální tlak, aby člověk něco dělal, ještě kromě té kapely.*“

Získávání pracovního uplatnění

Všichni respondenti popisují, že, hlavně ze začátku, hledali práci převážně na základě toho, aby ji **zvládli vykonávat**, než aby je bavila. Respondenti popisují, že si hledali takovou práci, která pro ně bude zvládnutelná, aby v tom oboru neplavali. Zároveň hledali práci, která by mohla **schovat jejich limity**, kterými je jejich tělesné postižení a zároveň využili svoje silnější stránky. Respondent B: „...*i když mi neslouží ruce, ale pusa a mozek ano...*“ Proto také většina respondentů zkoušela práci telefonisty nebo v call centrech. Jedna respondentka popisuje, že tuto práci považovala za nejjednodušší a zároveň věděla, že na tuto pozici má velkou šanci se dostat. Postupem času se ale ukázalo, že **tento způsob výběru práce není vždy ten ideální**. Někteří respondenti uvedli, že pochopili, že si práci budou muset hledat

nejen podle toho, co zvládnou dělat, ale i podle toho, **co je baví** nebo v oboru, který je zajímavý. Respondent C: „*Takže věděl jsem, že tudy cesta úplně nepokvete, takže sem spíš vybíral to, co by mě mohlo bavit nakonec.*“

Respondenti uvádí, že **hledali práci** převážně přes inzeráty na internetu na různých serverech, které se specializují na vyhledávání pracovních inzerátů, jako jsou například jobs.cz nebo práce.cz, dále byla zmíněna i možnost nastavení si upozornění přes Google na nabídky práce, která je označena jako vhodná pro osoby se zdravotním postižením. Respondenti převážně vyhledávali práci pod hesly: práce pro OZP nebo ZTP, práce z domova, dále respondenti vyhledávali práci podle konkrétních pozic, o kterých si mysleli, že by pro ně mohly být vhodné. Přes inzerát si nakonec zaměstnání našel pouze jeden respondent, některým respondentům se podařilo si přes inzeráty nalézt brigádu.

Jako druhý velmi častý se objevoval systém **hledání zaměstnání přes kamarády** a známé. Tímto způsobem si nakonec našla práci většina respondentů. Nejčastěji se jednalo o doporučení kamaráda či známého přímo na konkrétního zaměstnavatele nebo firmu, se kterou měl tento člověk dobrou zkušenost vzhledem k zaměstnávání a přístupu k lidem se zdravotním postižením. Dva respondenti se dokonce shodují v názoru, že tento model získávání práce je velmi funkční a podle nich tímto způsobem získává práci velké množství lidí v jejich okolí. Respondent D: „...*nakonec stejně mám nejlepší zkušenosti s tím, jako většina asi lidí, když... když se jako, to máte přes někoho, koho znáte, no.*“ Respondent C: „...*sem se jako poptával po kamarádech, protože dost často si myslím, že právě díky nim můžete přijít k práci [...] takže si myslím, že to je funkční nějaký model.*“

Několik respondentů v rozhovorech explicitně uvedlo, že do **životopisu**, který rozesílali v případě žádostí o práci přes inzeráty rovnou uváděli, že mají zdravotní postižení. Jedné respondentce by nepřišlo fér tuto skutečnost zatajovat a zároveň nechtěla dostat do nepříjemné situace sebe ani osoby na pohovoru, které by to předem nevěděly a mohly by nevhodně zareagovat: „...*vlastně z mé strany by to nebylo úplně fér.*“ Další respondent uvádí, že chtěl, aby bylo na první pohled jasné, že on jako žadatel o zaměstnání je osoba se zdravotním postižením: „*Hned vedle jména mám – OZP jako osoba se zdravotním omezením, takže eee zcela jako otevřeně hned na co jako největším místě, aby to každý pochopil.*“ Je možné, že kvůli předsudkům vůči lidem s postižením někteří zaměstnavatelé

takovéto životopisy vyřadí, aniž by si přečetli, jaké schopnosti a dovednosti daný člověk má. Oběma klientům, se mnoho zaměstnavatelů ozvalo s negativní odpovědí. Na druhou stranu se tímto způsobem spíše podaří najít zaměstnavatele, kterému nevadí zaměstnávat osoby s postižením.

Pohovory

Všichni respondenti popsali, jak probíhaly **pohovory**, které skončily tím, že získali práci. Všichni respondenti prošli při přijímání do zaměstnání běžným pohovorem, respektive výběrovým řízením. Jejich budoucí zaměstnavatel po některých vyžadoval dopředu nějakou ukázkou práce, kterou respondenti měli dokázat, že jsou vhodnými kandidáty na tuto pozici. Samotný přijímací pohovor probíhal u všech respondentů na živo, některé pohovory v průběhu výběrových řízení probíhaly za pomoci videohovoru. Na pohovoru byli respondenti vyzváni k tomu, aby ukázali svoje schopnosti. Zároveň již na pohovorech často zaznívala možnost řešení docházky na pracoviště, tj. možnost práce na home office. Podle vyprávění bylo s respondenty při přijímání **jednáno bez diskriminace** jako s jakýmkoliv jiným uchazečem o tuto pozici, ve výběrových řízeních byli zařazeni mezi běžné uchazeče o tuto pozici. Respondent C: „*Vlastně jsme si tady de facto povídali, zjišťoval můj současnej šéf, co a jak, jestli tomu opravdu rozumím, chtěl třeba i něco vidět.*“. Respondent B: „*...nastavili jsme si vlastně část úvazku, že budu docházet do kanceláře, část úvazku, že budu dělat z home officu a začal jsem.*“

Odmítnutí

K tématu hledání pracovního uplatnění se neodmyslitelně pojí i **odmítnutí**. Všichni respondenti zažili při hledání práce odmítnutí a popsali, jak to na ně působilo. Respondenti uváděli, že kromě negativních odpovědí také často žádnou odpověď nedostali, což může v respondentech vyvolávat pocity méněcennosti, když danému zaměstnavateli nestojí ani za odpověď. Respondent C popisuje svůj názor: „*...je to takovej jako lidskej, si myslím, nešvar, jakože furt beru za slušnost vodepsat, i když negativně než jako nereagovat.*“. Respondenti uvedli, že v negativních odpovědích se objevovalo například, že na pozici byl uplatněn vhodnější kandidát, že firma hledá někoho reprezentativního, a to podle nich osoba s tělesným postižením nesplňuje nebo že pracovní prostředí není bezbariérové, a proto daného člověka nemohou přijmou. Některé z těchto odpovědí působí spíše jako výmluvy

zaměstnavatelů, kteří se pouze nechtějí zabývat zaměstnáváním osob s postižením. Navíc zaměstnavatelé si mohou zažádat o státní příspěvky, díky kterým je zaměstnávání osob s postižením jednodušší a finančně nenáročné. Pocity respondentů po obdržení negativních odpovědí byly různé, ale respondenti si z toho v celku nedělali těžkou hlavu a hledali dál. Respondent C: „...*když se třeba člověk hodně těšil nebo věřil si, tak si třeba zanadával...*“. Respondentka E si například uvědomovala i možnost, že zaměstnavatel ji odmítnul, jelikož to pro něj byla jednodušší varianta: „...*působilo to na mě asi tak, že jsem buď nebyla dostatečně jako kvalifikovaná na tu pozici, anebo že prostě to pro ně bylo náročné zaměstnat člověka s postižením.*“. Někteří respondenti uvedli, že je potřeba to po neúspěchu při hledání práce nevzdávat, pokračovat a vytrvat. Dále uváděli, že odmítnutí neodmyslitelně patří k hledání a že to nejspíš potkalo nebo potká každého, kdo hledá práci přes inzeráty, nehledě na to, zda má postižení nebo ne.

Odchod z práce

Téměř všichni respondenti tedy zažili **odchod ze zaměstnání**, avšak každý z nich z jiného důvodu, které by se daly považovat za běžné důvody, kvůli kterým lidé obvykle zaměstnání opouštějí. Až na jednu respondentku, kde důvodu odchodu nebyl zcela jasný, i když oficiálně ano, působily důvody jako běžné a neovlivněné tím, že respondenti mají tělesné postižení.

Jedna respondentka popisuje, že ji propustili z práce, kterou měla jako přivýdělek k hlavnímu zaměstnání. Důvod prý nebyl na straně respondentky, ale na straně firmy, která se dostala do finančních problémů. A: „*No, museli mě propustit, protože krachovali, takže tak.*“ Dalšího respondenta vyhodili z práce před koncem zkušební doby. Respondent sám uznává, že práce mu nešla a propuštění bylo podle něj oprávněné. „...*vlastně se na ně zlobit nemůžu, ani nezlobim, to je jasný, že to není moje silná stránka.*“ Další dva respondenti popsali, že práci **opustili z vlastní vůle**, pro jednoho respondenta byla tato změna pozitivní, pro druhou respondentku spíše ne. Respondentka popsala její zkušenost. Nejprve z vlastní vůle opustila zaměstnání – neziskovou organizaci, jelikož dostala dobrou nabídku z korporátní firmy. V této firmě vydržela rok, ale dle jejích slov to nefungovalo tak jak si představovali, ani ze strany firmy, ani ze strany respondentky. Po roce jí bylo oznámeno, že bude propuštěna. Respondentka uvedla, že to prý nebylo kvůli jejím schopnostem, a proto dostala odstupné. Při rozhovoru však působila jako by tomu úplně nevěřila, a že se mohlo

například jednat o to, že ve firmě nebyli spokojeni s její prací nebo pro ně bylo náročné zaměstnávat osobu s postižením, ale zároveň ji nechtěli „na tvrdo“ vyhodit. Respondentka E: „...jsem byla v rámci restrukturalizace firmy odejita s tím, že jakoby to ale nebylo... Oni říkali, že to nebyla moje vina, tak jsem dostala jako normální odstupný.“ Jeden respondent odešel z práce, kvůli tomu že dostal lepší nabídku od jiné firmy na vyšší pozici s vyšším finančním ohodnocením. Takže i přes to, že byl v původním zaměstnání spokojený, této nabídky využil a práci změnil.

Nezaměstnanost

O nezaměstnanosti se podrobněji vyjadřovali pouze dva respondenti, kteří byli nezaměstnaní z opačných důvodů – vlastní rozhodnutí a propuštění ze zaměstnání. Jeden z nich popisoval, že po škole asi dva roky nepracoval, nechtělo se mu a zároveň nebyl rozhodnutý, jaké povolání by chtěl vykonávat. Hledal sám pro sebe omluvy, proč nemůže pracovat. Respondent C: „...zároveň to byla zase jako nějaká... nějaká jenom kec nebo jak to říct, abych mohl doma čumět do počítače...“ Druhá respondentka, která byla propuštěna ze zaměstnání se s nezaměstnaností potýkala asi dva měsíce, dokud si přes kamaráda nenašla přechodnou práci. Dle jejích slov toto období zvládla jen díky tomu, že měla dostatečnou finanční rezervu. E: „...tím, že jsem tam zrovna brala docela velký peníze, tak jsem měla nějakou rezervu.“

Ostatní respondenti byli nezaměstnaní jen krátkou chvílí po škole v období, kdy si hledali první zaměstnání anebo vůbec, jeden respondent dokonce uvedl, že do zaměstnání docházel již během studia a kvůli zaměstnání studium nedokončil. Téměř všichni respondenti se tedy s nezaměstnaností potýkali ve velmi krátkém období a nepovažovali to za období nezaměstnanosti, ale spíše za období hledání práce.

Pracovní uplatnění

Brigády

Brigády mohou být dobrým způsobem, jak zjistit, co člověka baví a jak si vyzkoušet různé pracovní pozice a pracovní povinnosti. Všichni respondenti prošli během svého života jednou nebo i více brigádami. Respondentka E: „No až po střední teda byly brigády...“ Zajímavostí je že všichni respondenti se během života dostali do hudební kapely, která se dle některých respondentů dá brát jako brigáda, mimo jiné, protože za každý koncert nebo

vystoupení jsou členové kapely finančně ohodnoceni. Dva respondenti mají dokonce zkušenost s brigádami a přivýdělkou souběžně se zaměstnáním. Respondenti uváděli následující brigády: vyplňování tabulek a výkazů, překlad textů z angličtiny do češtiny, kapela, práce v oblasti stříhu a grafiky, call centrum a telemarketing, práce za kasou v tréninkové kavárně, která se přímo zaměřuje na získávání pracovních návyků, odpovědnosti, týmové práce a zkušeností. Brigády respondentům umožnily nahlédnout do světa práce již v době studia nebo po jeho ukončení v období, kdy si hledali stálé zaměstnání, někteří díky brigádám zjistili, co by je mohlo bavit, jiní si naopak vyzkoušeli práci, která jim nevyhovovala, a tak věděli, kterým směrem se nechtějí pracovně vydávat. Respondent D: „*No, a tam jsem jim vyplňoval nějaký prostě výkazy známek, to je hrozná práce, příšerná, ale jako dobrý, brigáda...*“

Práce

Všichni respondenti jsou momentálně zaměstnaní a se svou momentální prací jsou spokojeni. Část respondentů prošla od ukončení školy jen jedním zaměstnáním a ostatní jich vystřídali více, než našli takové zaměstnání, které jim vyhovuje. Zaměstnání, která momentálně respondenti mají jsou následující: práce v online marketingové společnosti, práce na klientské podpoře v technické firmě, výuka základů rytmu, copywriting, správa sociálních sítí a tvorba obsahu na sociálních sítích pro firmu, práce v neziskové organizaci, která se věnuje právům osob s postižením. Všichni respondenti v ohledu zaměstnání zmiňují možnost **práce na home office**, všichni si tento způsob práce vyzkoušeli, většina si vyzkoušela i práci přímo na pracovišti. Kromě jedné respondentky tuto možnost vykonávání práce aktuálně využívají všichni respondenti a vyzdvihují jaké má pro ně benefity. Nejčastěji zmiňované bylo dojíždění, které je pro osoby s tělesným postižením v mnoha ohledech náročné a často zdlouhavé. Dále bylo zmíněno i připravování a oblékání se do práce, které je pro osoby s tělesným postižením časově náročné. Respondent C: „*Vyhovuje mi, že dělám home office, nemusím nikam dojíždět, což by byla komplikace, kór v zimě třeba.*“. Respondent D: „*...můžu dělat z domova, což vzhledem k tomu, jak dlouho mi trvá se obléct je pro mě jako docela hodně výhodný.*“. Respondentka A: „*...mám tady svůj klídek, můžu u toho bejt v pyžamu, můžu u toho ležet a tak.*“.

Dvě respondentky se shodly na tom, že jsou rády v **kolektivu mezi spolupracovníky**, jedna z respondentek se však nakonec z polovičního home office přesunula téměř výhradně k práci z domova, a i přes to, že mezi důvody hledání práce bylo i setkávání se s lidmi na pracovišti, možnost pracovat z domova si velmi pochvaluje. Druhá respondentka původně pracovala prezenčně, postupem času byla okolnostmi donucena několik měsíců pracovat z domova. Tento způsob práce je pro ni, dle jejích slov naprosto nevhodný, jelikož potřebuje být mezi lidmi. Respondentka E: „...to byla práce z domova a pro mě to je stejný, jako když tu práci nemám, jako já potřebuju prostě bejt venku mezi lidma, takže rozhodně bych chátřala, abych tak řekla.“.

Úvahy o změně

Pouze dva respondenti popsali své úvahy o změně zaměstnání. Důvody, kvůli kterým respondenti uvažovali, že by práci změnili byly krize ve firmě a stereotypní práce, která není kreativní. Oba respondenti však **práci nakonec nezměnili**, jelikož nenašli jiné vhodné zaměstnání, do kterého by se mohli přesunout. Zůstali tedy zaměstnaní, tam, kde původně, a ve výsledku jsou dle jejich slov se zaměstnáním relativně spokojeni, i přes to, že by možná rádi uvítali změnu. Respondentka A: „...už jsem chtěla jednou změnit zaměstnání, ale neměla jsme neměla jsem to druhý.“

Jak jsou respondenti momentálně spokojeni se svými životy

Respondenti odpovídali na otázku, zda jsou momentálně spokojeni, vesměs pozitivně, i když v některých hlasech bylo cítit, že by byli radši, kdyby se měli ještě o trochu lépe, ale nechťjí si na svou situaci stěžovat, jelikož objektivně jsou na tom teď dobře. Popisovali, že jim v životě nic neschází, ale že vždy by to mohlo být o něco lepší, a že vždy na sobě člověk může trochu zapracovat a být sám o něco lepší, vydělávat trochu víc peněz nebo dělat víc toho, co ho baví. Respondenti také uváděli, že jsou rádi za to, kam se v životě dopracovali, že mají práci, bydlení, mohou ale dělat i takové aktivity, které je baví a tím pádem aktivně a podle svých představ mohou trávit volný čas. Celkově jsou spokojeni i když některé dny jsou lepší a některé zase horší. Objevovala se myšlenka, že jsou rádi za to, čím si prošli, protože díky tomu se dostali tam, kde jsou teď. Každý pokus a neúspěch je posunul o něco dál, stali se lepšími, silnějšími a odolnějšími lidmi. Jedna respondentka uvedla, že je ráda, že dokázala své rodině, že zvládne samostatně žít a pracovat, protože jí v tom rodina nikdy

nevěřila. Někteří respondenti uvedli, že by zpětně byli rádi, kdyby dokončili školu a celkově se v době studia věnovali studiu intenzivněji. Celkově ale svůj stav hodnotí jako víceméně šťastný. Respondent B: „... v zásadě nemůžu říct, že bych v nějakým jednom z těchletých bodů strádal, takže můžu se dokonce prohlásit za šťastného člověka.“. Respondentka E: „...jsou jako lepší a horší dny určitě, ale myslím si, že jsem jako šťastná, že jsem se dopracovala tam, kde jsem...“. Respondent D: „...tak nějaká ještě práce, to se asi budu snažit si ještě najít, abych na tom byl finančně trošku líp, ale víceméně jsem spokojený.“.

3.5 Závěry šetření

V životech respondentů se objevovala sociální opora v rodině, ale hlavně v přátelích a známých. Tito lidé respondentům pomohli v mnoha situacích, do kterých se respondenti dostali a nevěděli si s nimi rady. Ve velké míře jim pomáhali s hledáním pracovního uplatnění. Respondenti se začali od rodiny osamostatňovat poměrně dříve než většinová společnost, jelikož se od rodiny oddělili již v době přechodu na střední školu, část dokonce již v době nástupu na první stupeň základní školy. I přes to, že přesun na internát byl pro respondenty velkou změnou v jejich životech, zpětně osamostatnění v tomto věku většinově považují za dobré a prospěšné pro jejich budoucí samostatný život. Při hledání samostatného bydlení hodně respondentů využilo program Samostatné bydlení, při kterém si mohli vyzkoušet v bezpečném prostředí jaké to je bydlet ve vlastním samostatném bytě. Jelikož respondenti nepocházejí z Prahy, jejich rodiny, jim tedy v tomto období nemohly výrazně pomoci, a tak při hledání bydlení byli odkázáni pouze na sebe a své přátele, případně služby, které se tomuto tématu věnují. Výsledkem je, že všichni respondenti momentálně bydlí samostatně v bytech. Všichni respondenti prošli během školní docházky primárním, sekundárním i terciárním vzděláváním. Základní školy absolvovali převážně běžného typu, střední školu absolvovali všichni respondenti na střední škole Jedličkova ústavu, jelikož tuto volbu považovali za tu nejvhodnější vzhledem ke službám, které jim na této škole mohli nabídnout nejen učitelé během výuky, ale i vychovatelé na internátu, na kterém všichni respondenti během studia bydleli. Jelikož respondenti primárně hledali školy bezbariérové a přístupné pro osoby s tělesným postižením, ve většině případů upřednostnili školu podle toho, co nabízela a méně se zaměřovali na výběr oboru, který by chtěli studovat. Hlavním cílem docházky na střední školu byla pro většinu respondentů maturita, kterou také všichni

získali. Všichni respondenti pokračovali na vysoké školy. Vysokou školu ale dokončila jen jedna respondentka, ostatní školu opustili v různých fázích studia. V samotném přechodu do samostatného a pracovního života respondenti nevyužili téměř žádné služby, které by jim tento přechod mohly usnadnit. Žádný z respondentů nevyužil tranzitní program, ani například kariérové poradenství apod. Respondenti uvedli, že se vždy pokusili vše vyřešit vlastními silami anebo za pomoci přátel a známých. Služby, které respondenti využili jsou ergoterapie, sociální rehabilitace, pomoc sociálního pracovníka, kurz zaměřený na znalosti ohledně hledání zaměstnání. Ve většině případů respondenti hledali zaměstnání hned po ukončení studia, zároveň ale tou dobou často ještě nevěděli, co by chtěli v budoucnu dělat, kde by chtěli pracovat, nebo co by je mohlo bavit. Uvědomění, čemu by se respondenti chtěli pracovně věnovat přicházelo nejčastěji v průběhu studia na střední nebo vysoké škole, většinou v závislosti na jejich koníčkách, na praxích na střední škole, během studia oboru, který je bavil. Někteří respondenti však uvedli, že i přes to, že si našli práci, která je baví, převážně se realizují mimo práci, a tudíž není takový problém, že jejich práce nenaplnila sto procentně jejich očekávání. Pracovní uplatnění si chtěli respondenti najít zejména z finančních důvodů, jelikož od státu není finanční podpora dostačující ani na nákladní potřeby. Respondenti uvedli, že kromě nutností jako je placení bydlení, potravin a osobní asistence by si rádi dopřávali i příjemné věci a investovali například do volnočasových aktivit, což by bez zaměstnání nebylo možné. Dalšími motivacemi pro hledání práce byla potřeba dělat něco víc než jen sedět doma. Dál respondenti popisovali potřebu cítit, že jsou potřební pro společnost a pracovní trh, a dělají nějakou práci, která má smysl. Mezi vnější motivací pro hledání zaměstnání se objevoval převážně tlak od okolí a sociální tlak na to „dělat toho dost“. Ze začátku si zaměstnání respondenti hledali převážně podle toho, aby jej zvládli vykonat a méně se zaměřovali na to, aby je práce bavila. Později si však všichni respondenti našli takové zaměstnání, které je baví a jsou v něm dobří. Zaměstnání si respondenti hledali převážně na internetu ale hlavně za pomoci a doporučení přátel a známých, což ostatně někteří respondenti považují za velmi funkční model hledání zaměstnání, jelikož i lidé v jejich okolí takto nacházeli pracovní uplatnění. I přes to, že byli respondenti mnohokrát odmítnuti při hledání práce, nakonec se všem podařilo narazit na zaměstnavatele, který je po proběhnutí běžného pohovoru přijal na pracovní pozici. Respondenti téměř nezažili nezaměstnanost, většinou jen v době, kdy si hledali zaměstnání

a toto období nepovažují za období nezaměstnanosti, ale spíše za období hledání práce. Pracovní uplatnění našli respondenti převážně v oborech, které umožňují provádět práci na počítači a prostřednictvím internetu, zaměstnání jsou také často zaměřena na komunikaci s lidmi. Většina respondentů pracuje převážně na home office, pouze jedné respondentce není tento způsob práce příjemný a dochází tedy na pracoviště.

3.6 Odpovědi na výzkumné otázky

Jak probíhal přechod mezi školou a pracovním životem u respondentů?

Období přechodu se dá vymezit jako období začínající od průběhu základní školy, přes výběr střední školy, případně následně vysoké školy, dále přes hledání pracovního uplatnění až po získání a udržení si pracovního uplatnění. Respondenti většinou docházeli na běžnou základní školu, kterou úspěšně dokončili. S výběrem střední školy respondentům pomáhaly jejich rodiny, ale zapojovali se do nich i samotní respondenti. Výběr škol a oborů, které by byly vhodné pro žáky s těžším tělesným postižením byl omezený, respondenti se tedy rozhodli zaměřit při výběru převážně na možnosti, které nabízí škola (bezbariérovost, zkušenosti pedagogů, bezbariérový internát atd.), spíše než na samotný obor. Obor respondenti vybírali převážně podle toho, zda byl ukončen maturitní zkouškou, jelikož věděli, že budou chtít pokračovat na vysokou školu. Na střední škole probíhaly praxe, díky kterým mohli respondenti nahlédnout do profesí, které by po dokončení školy mohly dělat. Všichni respondenti ukončili střední školu a jelikož se oboru, který vystudovali nechtěli do budoucna pracovně věnovat, pokračovali dál na vysokou školu. Na vysoké škole vybírali respondenti obory již více dle svých preferencí, avšak vysokou školu nakonec dokončila jen jedna respondentka. Při hledání pracovního uplatnění se respondenti často obraceli na kamarády a známé, ale zaměstnání hledali i přes internet. Během života prošli respondenti i brigádami, díky kterým zjišťovali, co by je mohlo pracovně bavit a co ne. Někteří respondenti prošli kurzem zaměřeným na získání dovedností potřebných k získávání pracovního uplatnění. Vyhovující a stabilní zaměstnání se povedlo po kratší či delší době a více či méně neúspěšných nalézt všem respondentům, většinou přes kamarády, kteří jim doporučili konkrétního zaměstnavatele, někteří si zaměstnání našli přes inzerát.

Co konkrétně respondentům v přechodu pomohlo, co ho usnadnilo?

Respondenti jako největší pomoc v přechodu uvedli pomoc od přátel a známých, od kterých získávali informace, zkušenosti a doporučení, a to v ohledu výběru vysoké školy nebo hledání zaměstnání, ale i v oblasti samostatného bydlení. Respondenti také uváděli, že s přechodem do dospělého a pracovního života jim pomohla skutečnost, že se osamostatňovali od rodiny již v nižším věku, než je běžné u většiny lidí – s nástupem na střední školu, někteří dokonce již s nástupem na základní školu. Respondenty k hledání práce, a tedy k přechodu do pracovního života motivovala hlavně finanční situace, tedy hrazení samostatného bydlení, potravin, osobní asistence, ale také volnočasových aktivit, které by si bez dostatečných financí nemohli dovolit hradit. Dále je motivovala myšlenka, že nechtějí celý život jen sedět doma, ale že by chtěli také dělat něco prospěšného nejen pro sebe, ale i pro společnost a pracovní trh. Dalším důvodem hledání práce byl i sociální tlak na výkon, který někteří respondenti pociťovali ze strany rodiny i blízkého okolí.

Využili respondenti služby, které pomáhají s přechodem (tranzitní program, kariérové poradenství atd.)?

Žádný z respondentů nevyužil služby, které pomáhají přímo s přechodem do pracovního života. O těchto službách okrajově slyšeli, ale neměli o tyto služby zájem. Respondenti však využili služby, které se tomuto tématu okrajově věnují, ale primárně se zaměřují na jiné oblasti. Jednalo se o následující: ergoterapie (návčik dovedností potřebných pro samostatný život, práce s financemi), sociální rehabilitace (pomoc s hledáním bydlení), konzultace se sociálním pracovníkem (pomoc s hledáním bydlení), pomoc od služby poskytující osobní asistenci (shánění asistenta na vysokou školu), kurz poskytující informace potřebné pro získávání pracovního uplatnění (jak hledat zaměstnání, jak správně napsat životopis, jak probíhá pohovor, databáze zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají osoby se zdravotním postižením, konkrétní pracovní nabídky).

Výzkumné otázky byly zodpovězeny a cílů výzkumného šetření bylo dosaženo.

3.7 Doporučení pro speciálně-pedagogickou praxi

Zvětšení nabídky středoškolských oborů vhodných pro žáky s těžším tělesným postižením. Ve výzkumu se ukázalo, že pokud chtěli respondenti navštěvovat střední školu,

kteřá jim nabídne dostatečnou péči a zkušenost v oblasti vzdělávání osob s tělesným postižením a zároveň chtějí jít na obor, který je maturitní, ale nejedná se o gymnázium, měli možnost výběru z velmi malého množství oborů. Bylo by tedy vhodné rozšířit nabídku maturitních negymnazijních středoškolských oborů, které by nabízely žákům s tělesným postižením širší možnost výběru. Žáci by se díky tomu mohli začít dříve věnovat takovému oboru, ve kterém do budoucna vidí možnost vlastního pracovního uplatnění.

Zpřístupnění škol běžného typu i pro žáky s těžším tělesným postižením. Aby tito žáci nebyli okolnostmi nuceni stěhovat se za vhodnými školami do velkých měst, což se ve výzkumu ukázalo jako běžná praxe, bylo by vhodné i běžné střední školy zpřístupňovat žákům s tělesným postižením.

Zlepšení dostupnosti tranzitních programů. Žádný z respondentů nevyužil možnosti zapojit se v rámci střední školy ani později do tranzitního programu. Tranzitní programy mohou velmi pomoci v oblasti přechodu do pracovního života. Kdyby byly tranzitní programy na školách více propagovány a zároveň by žákům byly ukázány výhody účasti na tomto programu, mohlo by se jich účastnit více žáků a v budoucnu by pak měli tito žáci jednodušší vstup na pracovní trh a nemuseli by se spoléhat pouze sami na sebe nebo na zkušenosti a rady kamarádů. Zároveň by tranzitní programy na školách mohly nabízet externě neziskové organizace, což by mohlo zvýšit kvalitu poskytované služby. Pokud se do tranzitního programu, který poskytují jednotlivé školy přihlásí ročně jen menší množství žáků, je možné, že škola nemusí poskytnout tak kvalitní službu, jelikož nemá tolik zkušeností s prací s žáky, oproti neziskovým organizacím, které by se primárně mohly věnovat tranzitním programům na více školách zároveň, a tím pádem by mohly mít větší zkušenosti s poskytováním této služby.

Do budoucna by se dalo **navázat na tento výzkum** dalším výzkumem, který by byl zaměřen na školy a organizace, které poskytují tranzitní programy, dalo by se zjišťovat, jak jsou tranzitní programy žákům představovány a nabízeny, jací žáci mají větší zájem o účast na tranzitních programech, jaké jsou motivace pro zapojení se a naopak nezapojení se do tranzitních programů, kolik žáků tranzitním programem projde a jak jsou tito žáci úspěšní v získávání pracovního uplatnění oproti žákům, kteří tranzitní program nevyužili.

Závěr

Tato diplomová práce se věnovala tématu Podpory osob s tělesným postižením v přechodu ze školy na trh práce. Cílem práce bylo zjistit, jak probíhal přechod mezi školou a pracovním uplatněním a co v tomto přechodu pomohlo. Hlavního cíle i vedlejších cílů diplomové práce bylo dosaženo. V teoretické části byla představena hlavní témata, která jsou podstatná pro přechod ze školy na trh práce. Z výzkumu bylo zjištěno, že velkou roli v přechodu do pracovního života hráli přátelé a známí, u kterých respondenti hledali doporučení a zkušenosti. Respondenti se osamostatňovali od rodiny dříve, než je běžné u většinové společnosti, jelikož během střední školy, v některých případech i základní školy bydleli na internátu, sami tuto zkušenost považují za prospěšnou pro jejich nynější samostatný život. Většina respondentů byla ovlivněna malým výběrem středních škol, které by vyhovovaly jejich požadavkům po straně bezbariérovosti a dostupné péče a zároveň zde nebyl dostatečně velký výběr maturitních oborů. Respondenti si tedy vybírali obor převážně podle toho, zda byl maturitní a zda ho považovali za obor, který mohou zvládnout. Respondenti nevyužili téměř žádných služeb, které pomáhají s přechodem do pracovního života jako je například tranzitní program i přes to, že dle zjištěných teoretických informací mohou být takovéto programy velmi nápomocné při vstupu na pracovní trh a hledání pracovního uplatnění. Motivací pro hledání pracovního uplatnění byly převážně finanční důvody, ale také potřeba nesesedět jen doma, ale dělat něco užitečného pro sebe i společnost. Objevila se i vnější motivace od okolí, které na některé respondenty naléhalo, že by bylo dobré, kdyby začali pracovat. I když respondenti nevyužili tranzitní programy nakonec se všem podařilo najít pro ně vhodné zaměstnání, kterému se již delší dobu věnují a jsou v něm relativně spokojeni. Najít pracovní uplatnění tedy lze i bez absolvování tranzitních programů, je ale pravděpodobné, že hledání zaměstnání a vstup na trh práce by mohli být po absolvování tranzitního programu o něco jednodušší, hlavně v ohledu výběru vhodného typu práce.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura:

BARTOŇOVÁ, M., PITNEROVÁ, P., VÍTKOVÁ, M. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve středním školství: texty k distančnímu vzdělávání. Brno: Paido, 2013. ISBN 978-80-7315-243-7.

BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M., et al. Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma. 2., upravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8140-6.

ČELEDOVÁ, L., ČEVELA, R. Laskavý průvodce po sociálních dávkách. Druhé vydání. Ilustroval Magdalena FIALOVÁ. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4553-7.

DŽAMBASOV, P., DOSTÁL, J., KOTÍKOVÁ, J., RÜCKER, R. Screening podmínek pracovní, léčebné, sociální a pedagogické rehabilitace v ČR. Praha: VÚPSV, 2017. ISBN 978-80-7416-305-0.

FIALOVÁ, I., OPATŘILOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, L. Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání. Brno: Paido, 2012. ISBN 978-80-7315-233-8.

GRÜNEROVÁ-LIPPERTOVÁ, M. Neurorehabilitace. In SLÁDKOVÁ, P. Sociální a pracovní rehabilitace. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4986-3.

HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Páté, přepracované vydání. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-1968-2.

HRDÁ, J. Osobní asistence: Příručka postupů a rad pro osobní asistenty. Pražská organizace vozíčkářů, 2001. Dostupné také z: https://www.apoa.cz/media/dokumenty/brozury/pro_osobni_asistenty.pdf

JANKOVSKÝ, J. Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska. In JANKŮ, K., HARČARÍKOVÁ, T. Multidimenzionalita tělesného postižení z pohledu komplexní rehabilitační péče. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016. ISBN 978-80-7464-886-1.

JANKŮ, K., HARČARÍKOVÁ, T. Multidimenzionalita tělesného postižení z pohledu komplexní rehabilitační péče. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016. ISBN 978-80-7464-886-1.

KOMENDOVÁ, J. Pracovní podmínky osob se zdravotním postižením. Ostrava: Key Publishing, 2009. ISBN 978-80-7418-022-4.

LECHTA, V. Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-679-7.

LUDÍKOVÁ, L. a kol. Výstupy edukace žáků se speciálními potřebami ve vazbě na jejich pracovní uplatnění. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2938-0.

MICHALÍK, J. Zdravotní postižení a pomáhající profese. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

NOVOSAD, L. Některé aspekty socializace lidí se zdravotním postižením: kapitoly ze sociologie handicapu. Liberec: Technická univerzita, 1997. ISBN 80-708-3268-1.

NOVOSAD, L. Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

OPATŘILOVÁ, D. Analýza současného stavu inkluzivního vzdělávání v České republice u jedinců s tělesným postižením v předškolním a základním vzdělávání. In OPATŘILOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, L. Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

OPATŘILOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, L. Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených. In OPATŘILOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, L. Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

PROCHÁZKOVÁ, L. Možnosti pracovního uplatnění lidí s postižením – současné trendy v České republice a v zahraničí. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8135-2.

PROCHÁZKOVÁ, L. Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-094-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV). In OPATŘILOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, L. Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

SLÁDKOVÁ, P. Sociální a pracovní rehabilitace. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4986-3.

SLOWÍK, J. Inkluzivní speciální pedagogika. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-3010-8.

SLOWÍK, J. Speciální pedagogika. 2., aktualizované a doplněné vydání. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-271-0095-8.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 2. vydání. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOMŠEJ, J. Diskriminace na pracovišti. Právo pro praxi. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-1014-8.

UZLOVÁ, I. Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-764-0.

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. In SLOWÍK, J. Speciální pedagogika. 2., aktualizované a doplněné vydání. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-271-0095-8.

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.

VÁGNEROVÁ, M. Současná psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÁGNEROVÁ, M., HADJ-MOUSSOVÁ, Z., ŠTECH, S. Psychologie handicapu. 2., přepracované vydání. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-929-4.

VÍTKOVÁ, M. Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální. 2., rozšířené a přepracované vydání. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

VÍTKOVÁ, M. Somatopedické aspekty. 2., rozšířené a přepracované vydání. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

VOTAVA, J. a kol. Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0708-5.

Internetové zdroje:

AGAPO [online]. 2019. Dostupné z: agapo.cz. [cit. 2024-03-12].

Asistence [online]. 2023. Dostupné z: <https://www.asistence.org/>. [cit. 2023-12-11].

Asociace poskytovatelů služeb studentům se specifickými potřebami na vysokých školách [online]. 2024. Dostupné z: <https://www.ap3sp.cz>. [cit. 2024-02-24].

Asociace ucelené rehabilitace [online]. 2023. Dostupné z: <http://www.aurcr.cz/>. [cit. 2024-01-14].

CAMETO, R., LEVINE, P., a WAGNER, M. Transition planning for students with disabilities [online]. 2004. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496547.pdf>. [cit. 2024-03-11].

ČADOVÁ, E. Katalog podpůrných opatření: dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu tělesného postižení nebo závažného onemocnění [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4687-5. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/wp-content/uploads/katalog-tp.pdf>. [cit. 2023-12-10].

Člověk v tísni [online]. Dostupné z: www.clovekvtsni.cz. [cit. 2024-03-16].

Dětské integrační centrum a mateřská škola s.r.o [online]. 2024. Dostupné z: <https://www.dicams.cz/>. [cit. 2024-01-28].

Evropská komise [online]. 2024. Dostupné z: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/cs/>. [cit. 2024-02-24].

FELCMANOVÁ, L. Legislativa v oblasti vzdělávání dětí a žáků se SVP [online]. 2019. Dostupné z: <https://databaze.opvvv.msmt.cz/vystup/415>. [cit. 2024-01-27].

FRA – European Union Agency for Fundamental Rights [online]. 2024. Dostupné z: <https://fra.europa.eu/cs>. [cit. 2024-03-24].

gov.cz [online]. 2024. Dostupné z: <https://gov.cz/>. [cit. 2024-03-25].

HANSON, J., CODINA, G., NEARY, S. Transition programmes for young adults with SEND [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.careersandenterprise.co.uk/media/xqhliaz/what-works-report-transition-send.pdf>. [cit. 2024-03-10].

HORNOVÁ, M. Pracovní integrace lidí s tělesným postižením v Olomouci a okolí: Bariéry pohledem osob využívajících ke svému pohybu invalidní vozík. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra sociální politiky a sociální práce, 2008. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/zzcnd/Pracovni_integrace_lidi_s_telesnym_postizenim_v_Olomouci_a_okoli.pdf

Chráněný trh práce.cz [online]. Dostupné z: <chranenytrhprace.cz>. [cit. 2024-03-11].

Inkluze.cz [online]. Dostupné z: <https://inkluzecz/kolaboratorium/tranzitni-program/>. [cit. 2024-03-09].

Invalidní důchod podnikání nepřekáží [online]. iPodnikatel.cz. 2020. Dostupné z: <https://www.ipodnikatel.cz/invalidni- Duchod-podnikani-neprekazi/>. [cit. 2024-03-27].

Jedličkův ústav a školy [online]. 2023. Dostupné z: <jus.cz>. [cit. 2024-01-28].

Léčebná rehabilitace/PGS (VPL) [online]. WikiSkripta. 2023. ISSN 1804-6517. Dostupné z: [https://www.wikiskripta.eu/w/L%C3%A9%C4%8Debn%C3%A1_rehabilitace/PGS_\(VPL\)](https://www.wikiskripta.eu/w/L%C3%A9%C4%8Debn%C3%A1_rehabilitace/PGS_(VPL)). [cit. 2024-01-21].

MAREŠ P., SIROVÁTKA, T. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda [online]. Sociologický časopis. 2008, roč. 44, č. 2, s. 271-294. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=53859> [cit. 2024-01-13]

Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1587-2. Dostupné také z: https://www.uzis.cz/sites/default/files/knihovna/mkf_cz.pdf [cit. 2023-11-16]

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Nedatováno. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>. [cit. 2024-01-13].

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [online]. 2024. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/>. [cit. 2024-03-24].

MKN-10 2023 [online]. 2023. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz>. [cit. 2024-03-25].

Národní pedagogický institut České republiky [online]. 2024. Dostupné z: <https://www.npi.cz/>. [cit. 2024-12-06].

Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025: schválený usnesením vlády České republiky ze dne 20. července 2020 č. 761. Praha: Úřad vlády České republiky, 2020. ISBN 978-80-7440-255-5. Dostupné také z: <https://vlada.gov.cz/assets/urad-vlady/vydavatelstvi/vydane-publikace/Narodni-plan-2021-2025.pdf> [cit. 2024-01-20].

NOLAN, C., GLEESON, C. I. The transition to employment: the perspectives of students and graduates with disabilities [online]. Scandinavian Journal of Disability Research. 2017, roč. 19, č. 3, s. 230-244. Dostupné z: <https://sjdr.se/articles/10.1080/15017419.2016.1240102>. [cit. 2024-03-11].

Pátý stupeň [online]. 2023. Dostupné z: <https://patystupen.cz/>. [cit. 2023-12-11].

Práce pro ZP [online]. 2019. Dostupné z: <https://praceprozp.cz/>. [cit. 2024-03-22].

PROCHÁZKOVÁ, L. Postoje k lidem s postižením v pracovním kontextu ve vztahu ke zkušenosti s nimi [online]. Sociální pedagogika. 2019, roč. 7, č. 2, s. 57-68. ISSN 1805-8825. Dostupné z: <https://doi.org/10.7441/soced.2019.07.02.04>. [cit. 2024-03-05].

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit. 2024-01-26].

Rytmus [online]. 2024. Dostupné z: rytmus.org. [cit. 2024-03-09].

Slovník cizích slov [online]. 2024. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/>. [cit. 2024-03-12].

Standardy podporovaného zaměstnávání. Česká unie pro podporované zaměstnávání, 2004. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/documents/20182/120419/priloha-c-13-zd-standardy-pz.pdf/75ba13bd-ed72-4435-b1e3-a6cb3eb1adfb?t=1462276280790>. [cit. 2024-02-21].

Strategický rámec politiky zaměstnanosti do roku 2030. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1357303/SRPZ_2030.pdf/148b2fc5-d7a6-f9c7-cc50-13b52a62e86e.

ŠVESTKOVÁ, O., ANGEROVÁ, Y., SLÁDKOVÁ, P. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (ICF) – kvantitativní měření kapacity a výkonu [online]. Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie. 2009, roč. 72, č. 105(6), s. 580-586. Dostupné z: <https://www.csnn.eu/casopisy/ceska-slovenska-neurologie/2009-6-1/mezinarodni-klasifikace-funkcnich-schopnosti-disability-a-zdravi-icf-quantitativni-mereni-kapacity-a-vykonu-33271/download?hl=cs>. [cit. 2024-01-28].

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol: Convention on the rights of persons with disabilities and Optional protocol. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 978-80-7421-037-2. [cit. 2023-12-07]

Úřad práce ČR [online]. Nedatováno. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/>. [cit. 2024-01-14].

VALENTOVÁ, J., JIŘIKOVSKÁ, T., PLETICHOVÁ, E., KAUCKÁ, A., SOUKUPOVÁ, L., BAXOVÁ, P. Tranzitní program – metodický průvodce [online]. Praha: Rytmus – od klienta k občanovi, 2014. ISBN 978-80-906052-0-6. Dostupné z: <https://rytmus.org/wp-content/uploads/2020/12/Metodika-Tranzitniho-programu.pdf>. [cit. 2024-03-07].

VÍTKOVÁ, M. Somatopedie: Distanční studijní text. 2019. Dostupné z: <https://www.slu.cz/fvp/cz/aktuality/23/558>. [cit. 2024-01-26].

Vyhláška č. 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In Zákony pro lidi [online]. 2023 [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Vyhláška č. 505/2006 Sb. Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In *Zákony pro lidi* [online]. 2024 [cit. 2024-1-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>

Vyhláška č. 72/2005 Sb. Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In *Zákony pro lidi* [online]. 2023 [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

Výzva Poslanecké sněmovně ČR: Zařad'te pětku! [online]. Dostupné z: <https://petice.patystupen.cz/>. [cit. 2024-02-03].

World Health Organization [online]. 2023. Dostupné z: <https://www.who.int>. [cit. 2023-11-12].

Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. In *Zákony pro lidi* [online]. 2023 [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 435/2004 Sb. Zákon o zaměstnanosti. In *Zákony pro lidi* [online]. 2023 [cit. 2023-12-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In *Zákony pro lidi* [online]. 2023 [cit. 2023-11-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

ZÁMEČNÍKOVÁ, D. Podpora žáků s tělesným postižením (studijní opora) [online]. 2017. Dostupné z: <https://databaze.opvvv.msmt.cz/vystup/421>. [cit. 2024-01-27].

Seznam příloh

Příloha 1 – Přepis rozhovoru s respondentem B